

ŞEMSEDDİN SÂMÎ'NİN "ROBENSON" ÇEVİRİSİ İÇİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİ EKSENİNDE BİR ÇEVİRİ DEĞERLENDİRMESİ
A TRANSLATION EVALUATION ON THE AXIF OF TURKISH IN
TURKEY FOR SEMSEDDIN SAMI'S "ROBENSON" TRANSLATION

MEHMET CİHAT ÜSTÜN

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çeviribilim Bölümü
Assist. Prof. Dr., Erzincan Binali Yıldırım University, Faculty of Science and Literature, Translation Department

dr.mehmetcihatustun@hotmail.com

 <https://orcid.org/0000-0002-7738-0801>

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi - Journal of Turkish Researches Institute
TAED-64, Ocak - January 2019 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 06.04.2018

Kabul Tarihi-Accepted Date : 21.09.2018

Sayfa-Pages : 131-180

 <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3913>

www.turkiyatjournal.com

<http://dergipark.gov.tr/ataunitaed>

This article was checked by

 iThenticate®

ŞEMSEDDİN SÂMÎ'NİN "ROBENSON" ÇEVİRİSİ İÇİN TÜRKİYE
TÜRKÇESİ EKSENİNDE BİR ÇEVİRİ DEĞERLENDİRMESİ
A TRANSLATION EVALUATION ON THE AXIS OF TURKISH IN
TURKEY FOR SEMSEDDIN SAMI'S "ROBENSON" TRANSLATION

MEHMET CİHAT ÜSTÜN

Öz

Gelişen ve değişen dünyada insanlar, kendi kültürü ve yaşantısı dışında başka kültürleri tanımayı ister. Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde, Doğu'nun örnek alındığı dönemde Arap ve Fars edebiyatının güzide eserleri Türkçeye çevrilmiştir. Bu çeviri çalışmaları Türk edebiyatının olgunlaşmasına vesile olmuştur. Tanzimat ile başlayan ve Batı yönünde gelişen dönemde roman, tiyatro gibi türler çeviri yoluyla edebiyatımıza girmiştir. Çeviri faaliyetleri neticesinde Türk kültür ve edebiyatına tanıtılmaya çalışılan çok sayıda eser olmuştur. Bunlardan birisi de Daniel Defoe'nin yazdığı Ambroise Rendu'nun Fransızca'ya çevirdiği oradan da Şemseddin Sâmî'nin Türkçeye tercüme ettiği "Robenson" adlı romandır. Bir dilde ve kültürde var olan başka dile ve kültüre aktarmak beraberinde birtakım problemleri de getirebilir. Bir dilde var olan bir kullanım, başka bir dilde mevcut olmayabilir. Kaynak dilde bulunan bazı ifadeler hedef dilde henüz kavramlaşmamış olabilir. Kaynak dil ile hedef dilin sözcük yapımı, sözcük bilgisi ve söz dizim özellikleri birbiriyle uygun bir nitelik göstermeyebilir. Bu nedenle tercüme faaliyetlerinde mütercimler bazı sorunlarla karşılaşabilirler.

Bu düşünceler çerçevesinde Şemseddin Sâmî'nin Daniel Defoe'ye ait olan Fransız Ambroise Rendu'dan çevirdiği Robenson romanı tarafımızca incelenmiş ve bu çalışmada Şemseddin Sâmî'nin çevirdiği Robenson romanı üzerinde tespit edilen bazı çeviri problemleri maddeler halinde sıralanmış, Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu problemlerin giderilmesi için bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Şemseddin Sâmî, Robenson Romanı, Çeviri, Çeviri Problemi, Çözüm Önerisi

Abstract

Humans want to know different cultures in the developing and changing world apart from their own cultures and livings. When we analyze the Turkish Literature in the term of the heyday of East, eximious works of Arabic and Persian literature have been translated into Turkish. These translation studies have contributed to develop Turkish Literature. In the period that started with Tanzimat and developed in the direction of west, novel and theater entered the literature through translation and many works were brought to Turkish literature through translation from western literature. As a result of translation activities, many works have been tried to be introduced to Turkish culture and literature. One of them is a novel named "Robinson", written by Daniel Defoe, translated by Ambroise Rendu into French, and translated by Semseddin Sami into Turkish from the French version. Transferring one language and culture to another language and culture may include a number of problems. A usage in a language may not be available in another. Some expressions on the source language may not yet have been conceptualized on the target language. The source language and the target language may not match in terms of word structure, lexicology, and syntax features. For this reason, translators may encounter some problems in translation activities.

In the framework of these thoughts, Robinson's novel, Daniel Defoe, which was translated by Semseddin Sami from French Ambroise Rendu, has been examined by us, and, in this study some translation problems have been specified, and some suggestions have been proposed in order to overcome these problems in the context of the qualities that the Turkish language has.

Key Words: Semseddin Sami, Robinson Novel, Translation, Translation Problem, Solution Proposal

Giriş

İnsan yaşadığı evreni sürekli tanımaya ve anlamaya çalışır. Bu nedenledir ki insan daima çevresiyle hem-hal bir durumdadır. Araştırır, inceler, sorar, soruşturur etrafında olup biteni anlamaya çalışır. Böylece insan, zihnini tefekküre zorlar. İnsanı insan yapan niteliklerin başında düşünmek ve aklını kullanmak gelir. Bu niteliklerini kullanan insan etrafında meydana gelen olayları anlar, bu olaylar hakkında fikir sahibi olur ve nihayetinde bunları izah ve ifade etmeye çalışır.

İzah ve ifadenin en önemli aracı şüphesiz dildir. İnsanı diğer canlılardan ayıran nitelik düşünmesi ve düşündüklerini dil ile izah edebilmesidir. İlk insandan itibaren dil, canlılık prensibi dâhilinde sürekli kendini yenileyen ve niteliklerini geliştiren bir özelliklerle varlığını sürdürmüştür. Öyle ki farklı uluslara ve oymaklara bölünen insanoğlu yeryüzünün değişik bölgelerine dağılmak suretiyle kendine ve milliyetine özgü bir konuşma ve yazı dili geliştirmiştir. Geliştirdiği bu istidat ile özüne ait kültürü bir sonraki kuşağa ulaştırmayı başarmıştır.

Değişen ve gelişen dünya düzeni içerisinde insan, bir zaman sonra karşısında kendi kültürü, edebiyatı, tarihi ve sosyolojisi dışında farklı bir yaşantı biçimi ve yazın hayatı ile muhatap olmaya başlar. Böyle bir durumda sadece kendi dili ile verilmiş eserleri anlamakla yetinmeyen insanoğlu başka dillerle ortaya konmuş eserleri anlama ve başka kültürleri tanıma gayreti içerisine girer. İşte bu noktada insanoğlunun ihtiyaç duyduğu yegâne unsur çeviri (tercüme) faaliyetleridir.

Anlaşılması güç ifade ve metinleri anlaşılır hale getirme şeklinde kısaca tanımlayabileceğimiz çeviri kavramını Türkçe sözlüklerde *bir dilden başka bir dile aktarma, çevirme, tercüme*,¹ *bir dilden başka bir dile çevirme, aktarma*² şeklinde tespit etmekteyiz. Çeviri, bir kişinin kendi dilinin özellikleriyle aktarmaya çalıştığı düşüncelerinin bir başkası tarafından farklı bir dil ve bu dilin olanaklarıyla ifade edilmeye çalışılmasından müteşekkil bir faaliyettir.³ Çeviri genel hatlarıyla incelenecek olursa; nesnelerin, hareketlerin, durumların ya da sembollerin insan zihninde başka dile ait göstergelerle değiştirilmesi, yeniden anlamlandırılması ve yorumlanması şeklinde ifade edilebilir.

Çeviriye işlevsel açıdan bakıldığında, çevirinin dilsel göstergeleri yer değiştirmek suretiyle kelime kelime dönüştürme olmayıp kaynak dildeki metin ile metnin muhatabı arasındaki zihinsel ve duygusal iletişimin hedef dilde yeniden üretilmesi olduğu açıkça ortaya çıkar. Zira bir dilin kendi nitelikleri çerçevesinde ifade edilen istek, arzu ve duygu bir başka dilin imkânlarıyla çeviri faaliyetleri kapsamında tekrar ifade edilir. Çeviri şeklinde olan bu ikinci ifadenin mana ve duygusal tesir itibarıyla birincisine eşdeğer olması arzulanır. Bu durumda kaynak dildeki ifadenin birebir aynısını yakalamak yerine mümkün olduğunca elde edilecek benzerlikle yetinmek gerekir. Bu benzerlik asıl düşünceye ne kadar yakınsa o kadar doğru bir tercüme elde edilir.⁴ Aksi takdirde çeviri metni asıl metnin bir kopyası haline dönüştürmeye çalışmak yanlış bir çeviri yaklaşımı olacaktır.

¹ Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları, s. 525

² Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C.I, Ankara: MEB Yayınları, s. 519

³ Erhat, Azra (1978). "Ortak Çeviri" *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C. 38, S. 322, s. 54

⁴ Yasa, Alpaslan (2012). "Türkçeye Robenson Tercümeleleri", *Kebikeç*, S: 33, s. 356

Bundan hareketle denilebilir ki çeviride asıl amaç bir metnin, onu ilk defa okuyan ve anadilinde onunla karşılaşanların üzerinde bıraktığı etkiyi hedef dilin alıcısı üzerinde de uyandırmasıdır. O halde çevirinin misyonunu, “kaynak dilde belli bir parçada bulunan anlamın, hedef dilde yeniden kurulmasını sağlayan dilsel aktarma ve dönüştürme işlemi”⁵ şeklinde aktarmak yerinde bir kullanım olacaktır. Çevirinin üstlenmiş olduğu en önemli görev daha önce aşına olunmayan bir kavram, durum ya da ifadeyi bilinen bir hale getirmektir.⁶

Çeviride üzerinde hassasiyetle durulması gereken noktalardan birisi de bir metni ya da ifadeyi kaynak dilden hedef dile pürüzsüz, anlaşılması mümkün ve çeviri olduğu hissi uyandırılmadan aktarılmasıdır. Çeviri ilkeleri⁷ dikkate alınırca bir çevirinin asıl kaynaktan yer alan fikirleri eksiksiz bir şekilde vermesine, bunu yaparken aynı zamanda eserde yer alan yazarın üslup ve tarzının çeviri esere yansımaya, eserin tercüme değil de sanki telif bir esermiş gibi okunmasına dayalı zorunluluklar ortaya çıkar.

Asıl fikirlerin, müellifin tarz ve üslubunun çeviride yansıtılması için iki aşamanın icra edilmesi gerekir: Bunlar sökmek ve örme işlemleridir. Mütercim, öncelikle kaynak dilde var olan metni okur özümsemeye çalışır, yani sökümler başka ifade ile çözüm işlemini gerçekleştirir. Bu işlem neticesinde asıl metnin anlamları ve o metnin anlam dünyasını keşfeder. Akabinde yaptığı bu sökümler hedef dilin muadil kelimeleri ve eş değer gramer kurallarıyla yeniden inşa etmeye çalışır. Dolayısıyla mütercim anlamak için sökümler; anlatmak için örgü yani yeniden inşa işlemi yapar. Kaynak dilde var olan kelimelerin, söz ve söz gruplarının hedef dildeki eş anlamlılarını tespit edilir. Özellikle söz dizimi gibi gramatikal hususiyetler dikkate alınmak ve anlam içeriği bozulmamak suretiyle düşünceler hedef dilin göstergeleriyle yeniden anlatılır.⁸

Bir çevirinin başarılı olabilmesi, çevirmenin çevirisini yapacağı metnin dilini yani kaynak dili ve kendi anadilini yani hedef dili çok iyi biliyor olmasına ve çevirdiği metnin asıl yapısını bozacak yoruma dayalı eklentiler ve çıkarımlar yapmamasına bağlıdır.⁹

Çeviri faaliyetleri bir millet için oldukça önem arz etmektedir. Bir milletin kültürel yaşamının ve kültürel kimliğinin gelişiminde çeviriye dayalı çalışmaların önemli katkıları vardır. Çeviri eserler sayesinde bir ulusa ait fertler çağdaş kültürel bir kimlik kazanmış olurlar.¹⁰ Evrensel açıdan düşünüldüğünde birçok ulusun geçmişinde yeniliklere açılma ve gelişmiş uygarlıklar ile ortak payda yakalama gayretlerinin temelinde çeviri çalışmaları vardır. Çeviri her toplumun kültür, sanat, edebiyat ve düşünce sahasındaki yaratıcı fikirlerini tetiklemiş ve ulusal gelişmişlik düzeyini yükseltebilmenin en önemli aracı olmuştur.¹¹

⁵ Başkan, Özcan (1978). “Dilde Çeviri İşlemi”, *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C. 38, S. 322, s. 26

⁶ Göktürk, Akşit (2014). *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 15

⁷ Çeviri ilkeleri için bkz. Savory, Theodore (1957). *The Art Of Translation*, London: Cape, s. 49, İlgili eserin Türkçeye tercümesi Hamit Dereli tarafından yapılmıştır: Savory, Theodore (1994). *Tercüme Sanatı*, (Çev. Hamit Dereli), İstanbul: MEB Yayınları, s. 50; Ayrıca bkz. Gürbüz, Faruk (2009). *Tercüme ve Tercüme Prensipleri*, İstanbul: Simurg Yayıncılık, ss. 172

⁸ Gürbüz, Faruk (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*, Ankara: Otto Yayıncılık, s. 17-18

⁹ Yetkin, Suut Kemal (1978). “Başarılı Çevirinin Koşulları” *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C. 38, S. 322, s. 43

¹⁰ Yazıcı, Mine (2004). *Çeviri Etkinliği*, İstanbul: Multilingual Yayınları, s. 14

¹¹ Göktürk, Akşit (2014). *Çeviri: Dillerin Dili*, s. 16

Çeviri, dil ve kültürel olarak birbirinden çok farklı durumlarda bulunan insanlar için birbirlerini anlamak ve tanımak noktasında çok önemli bir misyon üstlenmektedir. Doğu kültürünü Batı'ya; Batı kültürünü ve edebiyatını Doğu'ya açan kapı çeviri faaliyetleridir. Farklı diller her ne kadar insanı insandan koparıp birbirini anlamayacak duruma getirirse de bu anlaşılma durumunu ortadan kaldırmak için çeviri faaliyetlerinin eşsiz dünyasından faydalanabiliriz.

Çeviri faaliyetleri neticesinde insanlar kutsal metinleri kendi dillerine tercüme edip dini inanışlarını bu kutsal metinlerin ışığında daha şeksiz şüphesiz yaşayabilmişlerdir. Yine Doğu klasiklerini ve batı klasiklerini tercüme faaliyetleri çerçevesinde mütercimın sadakat oranınca kaynak dilden hedef dile aktarabiliriz. Dünya edebiyatını takip edebilmenin en makul yolu bu olsa gerek.

Türk edebiyatı tarihi incelendiğinde, Doğu edebiyatının model alındığı dönemde Arap ve Fars edebiyatının güzide eserlerinin Türkçeye tercüme edildiği ve bu tercüme modellerinin ışığında olgunlaşma yoluna gidildiği açıkça görülmektedir.

Yine Tanzimat ile birlikte örnek alınan Batı edebiyatında da farklı bir yaklaşım görülmemektedir. Zira bu dönemde roman, tiyatro gibi türler çeviri yoluyla tanınmaya çalışılmış, bu eserler üzerindeki olgunlaşma ve daha iyisini ortaya koyma gayreti çeviri faaliyetlerinin ışığında gelişmiştir.

Çeviri faaliyetleri neticesinde Türk kültür ve edebiyatına tanıtılmaya çalışılan çok sayıda eser mevcuttur. Bunlardan birisi de Daniel Defoe'den Ambroise Rendu tarafından Fransızcaya çevrilen ve Tanzimat döneminde Şemseddin Sâmî'nin Ambroise Rendu'nun Fransızca çevirisinden Türkçeye aktardığı "Robenson" adlı çeviri romandır. Şemseddin Sâmî'nin yaptığı çeviride biz elbette eserin müellifi Daniel Defoe'yi ya da eseri olabildiğince muhtasar bir şekilde çeviren Ambroise Rendu'yu¹² aynen okumuyor Daniel Defoe'nin Şemseddin Sâmî tercümesini okumuş oluyoruz. Bundan hareketle diyebiliriz ki, mütercim farklı dilleri konuşan insanlar arasında iletişimi sağlayan kişidir. Dolayısıyla Şemseddin Sâmî, Daniel Defoe ve Ambroise Rendu ile Türk halkı arasında anlaşma ve birbirini anlama açısından bir aracı konumundadır. Yaptığı tercümenin sadakat boyutu yüksek olursa iki farklı topluluğun birbirini anlaması bu yüksek değer ile paralel olur.

Şemseddin Sâmî'nin *Robenson* çevirisi İstanbul Halk Kütüphanesinde 17577/1975 kayıt numarası ile bulunmaktadır. Eserin kapak kısmının başında *Robenson* ve bu ifadenin hemen altında *Fransızcadan harfiyyen tercüme olunmuştur*; ortasında bulunduğu kütüphane ve kütüphane kayıt bilgileri ve *mütercimi Şemseddin Sâmî*; sonunda da *Maarif Nezaret-i Celisesinin ruhsatı ile tab olunmuştur, ruhsatname numerosu ..., İstanbul, Mihrân Matbaası – Bâb-ı Âli Caddesi Numero 7* yazmaktadır.¹³

Bu kapak kısmında dikkat edilmesi gereken ve iddialı olan nokta Şemseddin Sâmî'nin *Fransızcadan harfiyyen tercüme olunmuştur* ifadesidir. Alpaslan Yasa'ya göre harfiyyen tercüme, *kaynak metindeki cümleleri -cümle çeşidini değiştirmeden, tercüme eden dile uyarlamaya ihtiyâç kalmadan- birebir takip eden, kelimelerinin de mühim bir*

¹² Robenson adlı eserin Ambroise Rendu tarafından kısaltılmış bir şekilde çevrilmesi bizde kendi yorum, üslup ve tarzını çeviri esere yansıttığı kanaatini uyandırmaktadır. Bu sebeple Şemseddin Sâmî tercümesinde Ambroise Rendu'nun izlerini görmek mümkündür.

¹³ Karadağ, Ayşe Banu (2008). *Osmanlıcada Robenson*, İstanbul: Diye Yayınları, s. 227

kısmi kaynak metnin kelimeleriyle bire bir eşleşen, bununla beraber, bozuk cümle, şivesizlik gibi kusurlu yanları olmayan ve kaynak cümlelerin anlamını da büyük ölçüde veren tercümedir. Yasa, harfiyyen tercümenin sahîh bir tercüme sayılmamasını şöyle izah eder: Bu tercüme çeşidi çok defa, sahîh tercümenin iki şartından biri olan *mânâda birlik* esâsını sağladığı hâlde, diğer şart olan *tésirde birlik* esâsını sağlayamamaktadır.¹⁴

Şemseddin Sâmî'nin Ambroise Rendu'dan yaptığı Robenson çevirisinde bilinçli bir şekilde vurgulanan *Fransızcadan harfiyyen tercüme olunmuştur* ifadesinin altında yatan neden Fransız nesrini adım adım takip ederek ona benzer bir modeli Türk nesrinde yakalamaya çalışma gayretidir. Şemseddin Sâmî birçok çevirisinde harfiyyen çeviri yapabilme hassasiyetini ön planda tutmuştur. Harfiyyen çeviri hususunda gösterdiği bu ısrar, onun çeviri metinlerinin edebî niteliğine ciddi şekilde zararlar vermiştir. Şemseddin Sâmî harfiyyen çeviri nedeniyle asıl metinlerde bulunan üslup niteliklerini ve dilsel ifade lezzetini kendi diline aktaramadığı gerekçesiyle de aşırı şekilde eleştirilmiştir. Şemseddin Sâmî bu eleştirilere Robenson romanının ifade-i mütercim kısmında *tercüme ederken en ziyâde özendiğim şey aslından ayrılmamaktır. Bundan lisanumuzun şivesine halel gelir korkusu ile ihtiraz veya tariz edenlere, makam-ı redd ü te'minde derim ki; bu şive tagayyüründen lisanımıza ıslâh ve terakkiden başka bir şey terettüp etmez*¹⁵ şeklinde cevap vererek bu çeviri tarzından vazgeçmemiştir. Şemseddin Sâmî'nin Robenson çevirisinin kapak kısmında bulunan *Fransızcadan harfiyyen tercüme olunmuştur* ifadesi onun bu ısrar ve inancının bir sonucudur.¹⁶

Bir dilde ve kültürde var olanı başka kültüre aktarmanın taşıdığı zorluk, bir dilde var olan bir kullanımın başka bir dilde mevcut olmama ihtimali, kaynak dilde var olan bazı ifadelerin hedef dilde henüz kavramlaşmamış olması, kaynak dil ile hedef dilin sözcük yapımı, sözcük bilgisi ve söz dizim özelliklerinin birbiriyle aykırı bir nitelik göstermesi harfiyyen yapılacak tercümelere bazı çeviri sorunlarını beraberinde getirmektedir. Bununla birlikte mütercimın sökme ve örme işlemi yapmaması, kaynak dilden hedef dile harfiyyen geçişle yetinmesi, ifade bozukluğu ve yanlış kullanımlarla yüklü bir metnin teşekkülüne sebep olacaktır.

Ayrıca çeviri hususunda dikkat edilmesi gereken meselelerden birisi de metnin çevirisinde kullanılan dilin çeviri yapılan dönemin dil özelliklerini taşımasıdır. Elbette ki bu son derece doğal bir yaklaşımdır. Bizler bugün çeviri yaparken asla birkaç yüzyıl ötesinin ya da öncesinin dil özelliklerini göz önünde bulundurmamak kaydıyla değil; kendi zamanımızın dil özelliklerini esas alarak tercüme faaliyetlerini yürütmekteyiz. Şemseddin Sâmî de kendi döneminin dil niteliklerini kullanarak metnin aslından ayrılmadığı iddiasıyla¹⁷ Robenson romanını 1885'te Ambroise Rendu'dan tercüme etmiştir.

Burada asıl üzerinde durulması gereken husus belli bir dönemin dil özelliklerine göre oluşturulmuş metinlerin kendisinden sonra gelecek olan dönemin dil nitelikleriyle eş değer olup olamayacağıdır. Çeviri metinler mevcut dönemin dil özelliklerine göre oluşturulur ve bir yandan kendi döneminin okuyucu kitlesine hitap ederken bir yandan da yıllar sonra gelecek olan okuyucu kitlesinin muhatabı olurlar. Şu açık bir gerçektir ki, dil

¹⁴ Yasa, Alpaslan (2012). "Türkçeye Robenson Tercümeleri", s. 358

¹⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, İstanbul: Mihrân Matbaası, s. 3

¹⁶ Yasa, Alpaslan (2012). "Türkçeye Robenson Tercümeleri", s. 384

¹⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 3

canlı bir varlıktır, değişir ve gelişir. Bir zamanlar kullanımı gayet uygun olan bir ifade değişen zaman ve şartlar çerçevesinde artık kullanılmayabilir, yapısal olarak değişime uğrayabilir. Kaynak dilden hedef dile çevrili yapılan bir metnin çevrildiği dil esasınca kendisinden sonra gelen tüm okuyucu kitlesine hitap edeceği dikkate alınırsa bu eserlerde var olan bazı dilsel tasarrufların zaman içinde uğraması muhtemel değişimlerden dolayı güncellenmesi, ilgili zamanın dil özelliklerine göre tekrar gözden geçirilmesi icap eder.

Tüm bu düşünceler ışığında Şemseddin Sâmî'nin H.1302/M.1885'te Fransızcadan çevirdiği Robenson romanı tarafımızca incelenmiş ve bu çalışmada Şemseddin Sâmî'nin çevirdiği Robenson romanı üzerinde gerek Türkçenin şekil bilgisi, söz dizimi gerekse geçen zaman dilimi içerisinde Türkçenin değişimi ve gelişimi çerçevesinde tespit edilen bazı çeviri problemleri maddeler halinde sıralanmıştır. Türk dilinin sahip olduğu nitelikler ile Türk dilinin değişim ve gelişimi esas alınarak bu problemlerin giderilmesi için bir takım öneriler sunulmuştur. Bu öneriler ileri sürülürken Alparslan Yasa'nın *Şemseddin Sâmî'nin metni, kaynak metni, cümle cümle takip etmekte, eksiltmeden veya arttırmadan ve hiçbir "yanlış anlam" hatasına düşmeden oradaki bütün manayı olduğu gibi vermektedir*¹⁸ ifadesi ve tercümenin harfiyyen çeviri olması tarafımızca esas alındığı için Şemseddin Sâmî'nin çeviri cümleleri Daniel Defoe'nin asıl İngilizce metni ile mukayese edilmiştir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	حقر نده کی حر کتمله بر ابر ابوینمک لطفاً بکا طولا بیسی بر طریقه
Osmanlı Türkçesi ile	یتیشدیر دکلی بر مبلغن بک منفعتلی بر استفاده ایندم ¹⁹
Çeviriyazı ile	Haklarımdaki hareketimle beraber ebeveynimiñ lutfen baña <u>tolayısı bir tarikle</u> yetiştirdikleri bir meblağdan pek <u>menfa'atli bir istifade</u> etdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	These 40 pounds I had mustered together by the assistance of some of my relations whom I corresponded with; and who, I believe, got my father, or at least my mother, to contribute so much as that to my first adventure ²⁰
İngilizce metnin çevirisi	Babamın ya da en azından annemin kafasına giren (kandıran) ve kendileriyle mektuplaştığım akrabalarının bazılarının yardımıyla topladığım bu 40 liranın ilk macerama oldukça fazla yarar sağladığına inanıyorum

Bu cümlede kullanılan “tolayısı bir tarikle” ifadesi üzerinde durmak gerekir. Burada iyelik eki almış bir kelimenin sıfat göreviyle kullanılması söz konusudur. Oysa iyelik eki ile sıfat tamlaması oluşturmak yerine; isimlere gelerek onları sıfat yapabilen /+I/ ekini²¹ tercih etmek ve “tolaylı bir tarikle” şeklinde bir çeviri tasarrufuna gitmek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

*Fakat bu aynı zamanda, yapacağım sunumun kendi içinde bir sınırlamaya sahip olması gerektiğinin de, dolaylı bir yolla da olsa, dile getirilmesidir.*²²

¹⁸ Yasa, Alparslan (2012). “Türkçeye Robenson Tercümelere”, s. 390

¹⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 8

²⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, London: (e-kitap), s. 24-25

²¹ Daşdemir, Muharrem (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım Matbaacılık, s. 32

²² Behramoğlu, Atal (2007). “Edebiyat ve Sanat Eğitiminde Ulusallık”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (14), s. 16

Örneğinde de görüldüğü gibi bugünün Türkçesinde sıkça kullandığımız “dolaylı bir yolla” ifadesinin karşılığı olan bu kullanımı “baña tolaylı bir tarikle yetiştirdikleri bir meblağdan” şeklinde çevirmek ifadeyi Türk dilinin işleyişi açısından uygun bir duruma eriştirecektir.

Asıl metne bakıldığında da *tolayısı bir tarikle* ifadesinin *by the assistance of some of my relations whom I corresponded with; and who, I believe, got my father, or at least my mother* “babamın ya da en azından annemin kafasına giren (onları kandıran) ve kendileriyle mektuplaştığım akrabalarımın bazılarının yardımıyla” şeklinde geçtiği görülmektedir. Gerçekten de akrabalarının aracılığını kullanarak dolaylı bir yoldan baba ya da en azından annesinden 40 lira elde ettiği görülmektedir.

Ayrıca bu cümlede geçen “meblağdan pek menfa‘atlı bir istifade étdim” ifadesinde istifade etmenin biçimini, modelini ortaya koymakta kendisinden yararlanılması gereken *şeklinde* kelimesinin kullanılması gerekirdi. “meblağdan pek menfa‘atlı bir istifade étdim” yerine bu cümleyi “meblağdan pek menfa‘atlı bir [*şekilde*] istifade étdim” diye çevirmek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بو وجهله بر بيوك ثروت طويلايوب راحت و رفاهلى بر عمر سوره بيليردم ²³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Bu vechile bir büyük şervet toplayup rāhat ve refāhlı bir ‘ömr sürebilirdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Had I continued in the station I was now in, I had room for all the happy things to have yet befallen me for which my father so earnestly recommended a quiet, <i>retired</i> life, and of which he had so sensibly described the middle station of life to be full of ²⁴
İngilizce metnin çevirisi	Şimdi bulunduğum durumu sürdürseydim, babamın ısrarlı bir şekilde rahat, <i>münzevi</i> (<i>sakin</i>) diye tavsiye ettiği ve makul bir şekilde orta halli hayat diye tasvir ettiği bana nasip olacak tüm güzel şeylere sahip olurum

Şemseddin Sâmî bu cümlede “rāhat ve refāhlı bir ‘ömr” ifadesi kullanmaktadır. Bu ifadeye bakıldığında *ömür* kelimesi *rahat* ve *refahlı* şeklinde iki tane sıfat ile nitelendirilmektedir. Refahlı kelimesi Türk Dil Kurumu sözlüğünde “gönençli”²⁵ anlamına gelecek şekilde geçerken; *refāh*, *refāhat*, *refāhiyyet*, madde başlarının mevcut olduğu Kâmûs-ı Türkî’de²⁶ *refāhlı* kelimesi bulunmamaktadır. Aynı kelime Milli Eğitim Bakanlığı’nın Örneklerle Türkçe Sözlük²⁷ adlı eserinde de geçmemektedir. Refik Halit Karay’ın *İstanbul’un İç Yüzü* adlı romanında kullandığı “kendi haremde, kocaları selamlıkta masrafsız ve zahmetsiz gayet refahlı bir ömür sürerler”²⁸ cümlesinden hareket edecek olursak zamanı için kullanımı mümkün görünen *refahlı* kelimesi bugün genel

²³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 10

²⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 58

²⁵ Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe Sözlük*, s. 1969

²⁶ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları, s. 667

²⁷ Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örneklerle Türkçe Sözlük*, C.III, s. 2358

²⁸ Karay, Refik Halit (1336). *İstanbul’un İç Yüzü*, (Haz. Muhammet Hüküm), İstanbul: Orhaniye Matbaası, s. 4

olarak bünyesindeki /+lı/ yapım eki düşürülerek ya da /+lı/ yapım ekinin yerine *çinde*, *çerisinde* kelimesi getirilerek kullanılmaktadır.

*Rahat ve refah bir hayat yaşama düşüncesiyle insanların gözü çalışmaktan başka bir şey görmez oldu.*²⁹

*Makam ve rütbe sevdasında olmadığım için padişahın senelik ihsanı, Ali Paşa ve Hersekzade'nin şahane lütufları, Kazasker Hacıhasanzade ve Müeyyedzade'nin, Tacizade'nin bol ihsanlarıyla refah içinde bir ömür sürüyordum.*³⁰

Örneklerinde de görüldüğü üzere *refâhli* kelimesi bugün gerek yapısal gerekse söyleniş ahengi açısından kullanılmayacak derecede pasifleşmiştir. Bu nedenle ilgili çeviri günümüz dil şartlarında güncellenecek olursa “Bu vechile büyük bir servet toplayup râhat ve *refâh içinde* bir ‘ömr sürebilirdim.” şeklinde düzenlenebilir.

Ayrıca asıl metne bakıldığında *râhat ve refâhli bir ömür*” ifadesinin *a quiet, retired life* şeklinde geçtiği ve *refâhli* kelimesinin *retired* “sakin, münzevi” anlamına gelecek şekilde kullanıldığı tespit edildiği görülecektir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	زنجی اسیر تجارتی ایجون آفریقا سیاحتتی ایدن بر کمی به بینه رك بر دها
Osmanlı Türkçesi ile	دکیزه چیقدم ³¹
Çeviriyazı ile	Zenci esir ticareti için <i>Afrika seyahatini eden</i> bir gemiye binerek bir daha denize çıktım
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	They told me that they had a mind to fit out <u>a ship to go to Guinea</u> ³²
İngilizce metnin çevirisi	<i>Gine'ye gitmek için bir gemi hazırlama fikrine sahip olduklarını bana söylediler.</i>

Bu cümlede Şemseddin Sâmî tarafından kullanılan “*Afrika seyahatini eden bir gemi*” ifadesini iki açıdan ele almak gerekiyor: Birincisi *etmek* fiili burada yardımcı fiil değil de *bir işi yapmak, gerçekleştirmek* anlamında kullanılıyorsa “*Afrika seyahatini gerçekleştiren bir gemi*” şeklindeki kullanım yerindedir. İkinci olarak eğer *etmek* fiili “Aynı düşünceler 1533'te *İstanbul'a seyahat eden Pieter Coecke van Aelst'in* gravürlerinde de vurgulanmıştır.”³³ örneğinde görüldüğü gibi seyahat kelimesinin yardımcı fiili olarak kullanılıyorsa seyahat kelimesine getirilen /+i/ yükleme ve /+i/ tamlanan eklerini kaldırıp Afrika kelimesine /+(y)a/ yönelme eki getirmek gerekir. Bu durumda bu cümleye ait çevirinin “Zenci esir ticareti için *Afrika'ya seyahat eden* bir gemiye binerek bir daha denize çıktım.” şeklinde düzenlenmesi gerekir.

Asıl metne bakıldığında ilgili ifadenin *to fit out a ship to go to Guinea* “Gine'ye gitmek için bir gemi hazırlama” şeklinde geçtiği tespit edilmiştir.

²⁹ Atasoy, Gülay (2014). “Çalışan Anneler ve Zavallı Çocuklar”, *Moral Dünyası Dergisi*, Mayıs, s. 10

³⁰ Şentürk, Atilla (2011). “Halkın Şiiri mi, “Yüksek Zümre”nin Şiiri mi? Model Bir Şair: Zâtî”, *Dil ve Edebiyat Dergisi*, S:33, s. 26

³¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 10

³² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 60

³³ Kumrular, Özlem [Editör] (2005). *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi, s. 159

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	هر نه قدر كه يك ابي يوزمك بيلور ديسه مده نفس آله بيله جك قدر كنديمي
Osmanlı Türkçesi ile	قورتاره ميورد ³⁴
Çeviriyazı ile	Her ne kadar ki pek iyi <u>yüzmek</u> biliyordusam da nefes alabilecek kadar kendimi <u>kurtaramıyordum</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	though I <u>swam</u> very well, yet I could not deliver myself from the waves so as to draw breath ³⁵
İngilizce metnin çevirisi	Çok iyi <u>yüzmeme</u> rağmen yine de nefes almak için kendimi dalgalardan kurtaramadım

Yüzmek Türk Dil Kurumu sözlüğünde “kol, bacak, yüzgeç vb. organların özel hareketleriyle su yüzeyinde veya su içinde ilerlemek, durmak” *yüzme* “yüzmek işi”³⁶ şeklinde tanımlanmaktadır. /-mek/ mastarıyla yapılan türetim bir işi gerçekleştirmek; /-me/ mastarıyla yapılan türetim işi gerçekleştirilen işin tam kendisini ifade etmektedir. Yukarıda geçen “yüzmek biliyordusam” ifadesi bu anlamda ele alınırsa *yüz-* fiiline /-mek/ mastar eki eklemek yerine; bu faaliyetin işe dönüştüğünü anlatan /-me/ mastarını eklemek yerinde olacaktır. Belki dönemi için uygun bir kullanım olsa da günümüz Türkçesi içerisinde değerlendirecek olursak

*Rip akıntısına kapılan biri çok iyi yüzme bilse de boğulabilir.*³⁷

*Uzmanlar, suda müdahale eğitimi almamış bir kişinin, yüzme bilse dahi çırpınan mağdura yardım etmemesi gerektiğini söylüyor.*³⁸

Örneklerinde de görüldüğü üzere bugünün gerek günlük kullanım gerekse yazın dilinde aynı ifade /-mek/ isim-fiil eki yerine /-me/ isim-fiil ekiyle kullanılmaktadır. Tüm bunlar dikkate alındığında ilgili çevirinin “Her ne kadar ki pek iyi yüzmek biliyordusam da nefes alabilecek kadar kendimi kurtaramıyordum” şeklinde güncellenmesi gerekir.

Asıl metinde geçen *though I swam very well* “çok iyi yüzmeme rağmen” ifadesi de bu duruma açıklık getirmektedir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	اللمى كوكه طوغرى قالديره رق بيكلره اشارتلى و بيكلره ايمالار ايدى رك ³⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Ellerimi göge <u>toğrı</u> kaldırarak <u>biñlerle işaretler</u> ve <u>biñlerle imālar</u> édereک
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I walked about on the shore lifting up my hands, and my whole being, as I may say, wrapped up in a contemplation of my deliverance; making a <u>thousand gestures and motions</u> , which I cannot describe ⁴⁰
İngilizce metnin çevirisi	Şimdi tarif edemeyeceğim <u>binlerce hareket</u> ve <u>işaret</u> yaparak kurtulmuş olmamın şaşkınlığı içinde söyleyebildiğim kadarıyla ellerimi havaya kaldırıp sahil boyunca yürüdüm

³⁴ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 12

³⁵ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 69

³⁶ Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe Sözlük*, s. 2635

³⁷ <http://www.radikal.com.tr/cevre/karadenizde-bilek-hizasindaki-suda-bile-bogulabilirsiniz-cunku-1197726/>
28.02.2018

³⁸ <http://www.haber7.com/guncel/haber/320879-suda-bogulan-insan-nasil-kurtarilir> - 28.02.2018

³⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 13

⁴⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 72

Şemseddin Sâmî'nin bu cümlede kullandığı “biñlerle işâretler ve biñlerle îmâlar éderek” ifadesi iki açıdan değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Birincisi Altay dillerinin ortak özellikleri içerisinde yer alan çokluk bildiren sayılardan sonra gelen isimlerin çokluk eki alamayacağına⁴¹ dair katedir. Bu cümlede dikkat edilirse *biñlerle işâretler ve biñlerle îmâlar* şeklinde *bin* sayısından sonra işâret ve îmâ kelimelerine çoğul eki dâhil edilerek bir çeviri yapılmıştır. Asıl metinde geçen *thousand gestures and motions* ifadesi bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır. *Gesture ve motion* kelimeleri *thousand* ile birlikte kullanıldığı için /s/ çokluk eki almıştır. Fakat çeviri yapılırken kaynak dil ile hedef dilin özelliklerini kıyaslamak gerekir. Kaynak dilde var olan bazı morfolojik ya da söz dizimi nitelikleri hedef dilin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde hedef dile aktarılamaz. Altay dillerine mensup olan Türkçeye Fransızcadan yapılacak olan bir tercümede *bin* sayısından sonra gelen kelimelerin /+lAr/ çokluk ekinden arındırılarak *işâret* ve *îmâ* şeklinde çevrilmesi gerekir. Türk dilinin bu niteliğine rağmen kelime kelime çeviri esası neticesinde diğer dillerden Türkçeye yapılan çevirilerde çoğul sığata çoğul isim verme durumu sıkça görülen bir hususiyettir.

İkinci olarak bu cümlede *binlerle* kelimesi üzerinde görüş beyan etmek gerekir. Zira Türk dilinin yapısı içerisinde vasıta eki /+le/ ile sıfat yapılmaz. Sıfatların çekim eki aldıklarında artık isimleştikleri dikkate alınır⁴² *binlerle işâretler ve binlerle îmâlar* şeklinde oluşturulmuş bir sıfat tamlamasının kurulum itibarıyla Türk dilinin yapısına aykırı olduğu ortaya çıkar. Burada /vasıta ekinin yerine eşitlik hali tercih edilerek *binlerle* kullanımının *binlerce* şeklinde çevrilmesi gerekir.

Asıl metne bakıldığında *binlerle işâretler ve biñlerle îmâlar* çevrisine karşılık *thousand gestures and motions* “binlerce hareket ve işâret” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir.

Gerek çokluk bildiren sayıdan sonra çokluk eki almış kelimenin gelemeyeceği gerekse /+le/ ekinin dâhil edildiği kelimeyi sıfat yapamayacağı dikkate alındığında Şemseddin Sâmî'nin yaptığı bu çevirinin “Ellerimi göge toğrı kâldırarak biñlerce işâret ve biñlerce îmâ éderek” şeklinde yeniden düzenlenmesi gerekir.

Bu çoğul bildiren sayı ya da belgisizlik sıfatlarının çoğul isim ile kullanılma niteliği Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

⁴¹ Yılmaz, Emine; Demir Nurettin (2002). “Ural-Altay ve Altay Dil Teorisi”, *Türkler*, C.I, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, s. 395

⁴² Toparlı, Recep (1993). *Türk Dili*, Sivas: Seyran Yayınları, s. 52

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	يالکز بيلمديکم بر جوق قوشلر مشاهده ايديوردم ⁴³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Yalnız bilmediğim <u>birçok kuşlar</u> müşâhede édiyordum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I saw <u>abundance of fowls</u> , but knew not their kinds ⁴⁴
İngilizce metnin çevirisi	<u>Birçok kuş</u> gördüm, fakat ne tür olduklarını bilmiyordum.

Bu cümlelerin çevirisini “Yalnız bilmediğim birçok kuş müşâhede édiyordum” şeklinde yapmak Türk dilinin işleyişi açısından uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بيك درلو فكرلر ذهنمی تشويش ايديوردي ⁴⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	<u>Biñ dürlü fikirler</u> zihnimi teşvîş édiyordu
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	sometimes I would expostulate with myself why Providence should thus completely ruin His creatures, and render them so absolutely miserable; so without help, abandoned, so entirely depressed ⁴⁶
İngilizce metnin çevirisi	Allah'ın takdirinin neden onun yarattıklarını tamamen mahvetmesi ve onları tümüyle sefil, kimsesiz, yardımsız ve depresif bir hale getirmesi gerektiğini bazen kendi kendime eleştirirdim.

Asıl metinde Robenson tarafından çok uzun bir şekilde ifade edilen fakat bizim son cümlesini almakla yetindiğimiz onun zihnini meşgul eden fikirler, Şemseddin Sâmî tarafından *bin dürlü fikirler* sözcük grubuyla özetlenmiştir.

*Geri dönmek müşkil olmağla bin dürlü fikir ve mülâhazadan sonra sabretmekten gayri iyi bir tedbir bulamadık.*⁴⁷

Türk dilinin yapısı ve bu yapıyı örnekleyen yukarıdaki kullanımı dikkate alarak ilgili cümlelerin “biñ dürlü fikir zihnimi teşvîş édiyordu” şeklinde düzenlenmesi daha uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	سعی و زحمت قوتيله او قدر تخته لر و دمير لر آلدیم که ⁴⁸
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Sa'y u zahmet kuvvetiyle o kadar tahtalar ve demirler aldım ki,

⁴³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 23

⁴⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 83

⁴⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 33

⁴⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 98

⁴⁷ Rado, Şevket (2010). *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Seyâhatnamesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 17

⁴⁸ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 48

İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I went every day to the wreck; and got a <u>great many pieces</u> of timber, and boards, or plank, and two or three hundredweight of iron ⁴⁹
İngilizce metnin çevirisi	Her gün geminin enkazına gittim, <u>oldukça fazla</u> kereste, tahta, kalas parçası ve iki ya da üç yüz libre demir aldım

Bu cümlelerin çevirisini “Sa’y u zahmet kuvvetiyle o kadar tahta ve demir aldım ki” şeklinde güncellemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	موسم متعاقبه بر خیلی مقدار سبیلر بایدم ⁵⁰
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Mevsim-i müte'âkibde <u>bir hayli mikdâr sepetler</u> yaptım
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I employed myself in making, as well as I could, a <u>great many baskets</u> ⁵¹
İngilizce metnin çevirisi	Düz anlamsal çevirisi: Yapabildiğim kadarıyla <u>çok fazla sepet</u> yapmada kendimi istihdam ettim (çalıştırdım). Anlamına göre çevirisi: Yapabildiğim kadarıyla <u>çok fazla sepet</u> hazırladım.

Görüldüğü üzere *a great many baskets* ifadesinde *a great many* çoğul olduğu için bu sözcük grubunun İngiliz diline göre çoğul olan *baskets* kelimesiyle tamlama kurması gerekir. Fakat aynı durum Türk dili için geçerli değildir. Bu nedenle Şemseddin Sâmî çevirisinde geçen *bir hayli mikdâr sepetler* ifadesindeki /+ler/ çoğul ekinin kullanılmasına Türk dili açısından gerek yoktur.

Bununla birlikte Şemseddin Sâmî “Tüfengimi, bir balta, hayli mikdâr kurşun ve barut bir mikdâr peksimet ve kuru üzüm alarak şadık köpeğimle beraber yola girdim.”⁵² cümlesinde bu kez *hayli mikdâr* sıfatından sonra gelen *kurşun* ismini tekil olarak kullanmıştır.

Bu nitelikler çerçevesinde ilgili cümlelerin çevirisini “Mevsim-i müte'âkibde bir hayli mikdâr sepet yaptım” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	برجوق بیباغانلر کوردم ⁵³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	<u>Birçok papağanlar</u> gördüm
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I saw abundance of parrots ⁵⁴
İngilizce metnin çevirisi	Çok fazla papağan gördüm

⁴⁹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 135

⁵⁰ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 61

⁵¹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 170

⁵² Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 61

⁵³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 62

⁵⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 173

Bu cümlelerin çevirisini “birçok papağan gördüm” şeklinde güncellemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	هر یرده یوز لرجه طولاشمه لرایدیوردم ⁵⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Her yerde <u>yüzlerce tolaşmalar ediyordum</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I took <u>so many turns</u> ⁵⁶
İngilizce metnin çevirisi	Düz anlamsal çevirisi: Çok fazla dönüş aldım Anlamına göre çevirisi: Oldukça fazla dolaştım

Bu cümlede çokluk sayıya çokluk isim verme durumunun yanı sıra *tolaşmalar ediyordum* ifadesine dikkat etmek gerekir. *Dolaş-* fiilini mastar ile isimleştirip ona çokluk eki dâhil ettikten sonra bunu *et-* yardımcı fiili ile birleşik fiil haline getirmektense direk *dolaş-* fiilini kullanmak söyleyiş ahengi ve dilsel kaideler çerçevesinde daha uygun bir durumdur.

Bu iki durumu dikkate alarak ilgili cümlelerin çevirisini “Her yerde yüzlerce kez dolaşıyordum” şeklinde güncellemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	دکیز سواحله واصل اولنجه اونلری کایتلی بر مقدار قایلومباغه لرله مستور کوردم، بر چوق قوشلر دخی وار ایدی ⁵⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Deniz sevâhiline vâsıl olunca <u>onları külliyyetli bir mikdâr kaplumbağalarla mestür gördüm</u> , birçok kuşlar da <i>hi</i> var idi
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	As soon as I came to the sea-shore, I was surprised to see that I had taken up my lot on the worst side of the island, <u>for here</u> , indeed, the shore was covered with <u>innumerable turtles</u> . Here was also an <u>infinite number of fowls</u> of many kinds ⁵⁸
İngilizce metnin çevirisi	Deniz kıyısına geldiğimde, adanın en kötü yerinde yer aldığımı görünce şaşırđım. Çünkü <u>burada</u> kıyı <u>sayısız kaplumbağa</u> ile kaplıydı. Burada birçok türden <u>sonsuz sayıda</u> kuş da vardı

Bu cümlede çokluk sayıya çokluk isim verme durumuna ek olarak Şemseddin Sâmî'nin bu çevirisinde geçen *onları* kelimesine dikkat etmek gerekir. Bu kelime ile kastedilen deniz sahilleridir. Deniz sahilinin bir yer olduğu düşünülürse *onları* kelimesinin yerine *oraları* ya da *buraları* kelimelerinden birini kullanmak deniz sahillerini işaret etmek için daha uygun olacaktır. Zira asıl metne bakıldığında *for here* “burada, burası için” kelimesinin *deniz kıyısı* ifadesini bir sonraki cümlede karşıladığı görülmektedir.

⁵⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 62

⁵⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 174

⁵⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 62

⁵⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 175

Bu nitelikler eşliğinde ilgili cümlenin çevirisini “Deñiz sevāhiline vāşıl olunca buraları külliyyetli bir mikdār kaplumbağayla mestūr gördüm, birçok kuş dağı var idi” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	نهایت دها كوچك بر خيلى قابلره لطيفجه بر شكل ويرمكه موفق اولدم ⁵⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Nihāyet <u>daha küçük bir hayli kaplara</u> lafıfçe bir şekl vërmege muvaffak oldum
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Though I miscarried so much in my design for large pots, yet I made <u>several smaller things</u> with better success; such as little round pots, flat dishes, pitchers, and pipkins ⁶⁰
İngilizce metnin çevirisi	Her ne kadar büyük kaplar için tasarımımda çok fazla başarılı olmasam da, küçük yuvarlak kaplar, düz yassı tabaklar, sürahiler ve güveçler gibi <u>birkaç küçük şeyi</u> daha başarılı bir şekilde yaptım

Bu cümlenin çevirisini “Nihāyet daha küçük bir hayli kaba lafıfçe bir şekl vërmege muvaffak oldum” şeklinde düzenlemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	أطه نك تا قارشيسنده كورمش اولديغم قره به طوغرى بك جوق دفعه لر
Osmanlı Türkçesi ile	ارجاع افكار ايتمش اولديغمه قولاي اينانيله بييلير ⁶¹
Çeviriyazı ile	Adanîñ tã karşısında görmüş olduğum karaya <u>toğrı pek çok def'alar</u> ircā' efkâr étmiş olduğuma kolay inanılabilir
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	All the while these things were doing, you may be sure my thoughts ran <u>many times</u> upon the prospect of land which I had seen from the other side of the island ⁶²
İngilizce metnin çevirisi	Tüm bunlar yapılyorken adanın diğér tarafında gördüğüm karada, düşüncelerimin <u>pek çok defa</u> dolaştığından emin olabilirsiniz

Bu cümlenin çevirisini “Adanîñ tã karşısında görmüş olduğum karaya toğrı pek çok def' a ircā' efkâr étmiş olduğuma kolay inanılabilir” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	كچيلرك على المعتاد اولتادقلى محللرده بر جوق چقورلر قازدم ⁶³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Keçilerin ale'l-mu' tād otladıkları mahallerde <u>birçok çukurlar</u> kazdım
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	For this purpose I made <u>snares</u> to hamper them ⁶⁴
İngilizce metnin çevirisi	Bu amaç doğrultusunda onları alıkoymak için <u>tuzaklar</u> kurdum

⁵⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 68

⁶⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 191

⁶¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 72

⁶² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 197

⁶³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 82

⁶⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 230

Bu cümlelin çevirisini “Keçilerin ale'l-mu'tād otladıkları mahallerde birçok çukur kazdım” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	لكن اوج اوغلاقری باغلابوب خیلی زحمتله اومه کوتوردم ⁶⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Lâkin üç oğlakları bağlayup hayli zahmetle evime göttürdüm
İlgili cümlelin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I went to the <u>three kids</u> , and taking them one by one, I tied them with strings together, and with some difficulty brought them all home ⁶⁶
İngilizce metnin çevirisi	<u>Üç yavrunun</u> yanına gittim, onları birer birer aldım, onları birbirine iplerle bağladım ve biraz zorlukla onların hepsini eve getirdim

Bu cümlelin çevirisini “Lâkin üç oğlağı bağlayup hayli zahmetle evime göttürdüm” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	جناب حق الك حزين احوالی نصل بیکرجه طاتلیققرله تعدیل ایده بیلور! ⁶⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Cenâb-ı Hâk eñ hâzîn ahvâli naşıl biñlerce tatlılıklarla ta'dîl edebiliyor!
İlgili cümlelin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	<u>How mercifully</u> can our Creator treat his creatures, even in those conditions in which they seemed to be overwhelmed in destruction! <u>How can he sweeten</u> the bitterest providences! ⁶⁸
İngilizce metnin çevirisi	Bizim Tanrımız yarattıklarına, felaketler içinde kaldığı düşünülen bu hallerde bile <u>ne kadar merhametli</u> davranabiliyor! O, en acı kazanımlarımızı (en acı bir şekilde elde ettiklerimizi) <u>nasıl tatlandırabiliyor</u> .

Asıl metinde *how mercifully* “ne kadar merhametli” ve *how can he sweeten* “nasıl tatlandırabiliyor” şeklinde geçen ifadeyi Şemseddin Sâmî tercümesinde *biñlerce tatlılıklarla* şeklinde görmekteyiz. Daha önceki örneklerde görüldüğü üzere çoğul sıfat ile çoğul ismin bir arada kullanılması niteliği bu ifade de kendini göstermektedir. Bu durum dikkate alınarak ilgili cümleyi “Cenâb-ı Hâk eñ hâzîn ahvâli naşıl biñlerce tatlılıkla ta'dîl edebiliyor!” şeklinde düzenlemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ایکی کدیلرم هر بری سفره نك بر اوجنده طوروب بر لطف مخصوص اولمق
Osmanlı Türkçesi ile	اوزره کندیلرینه برر پارچه جك شی ویر دیکمی بکلر لدی ⁶⁹
Çeviriyazı ile	<u>İki kedilerim</u> her biri soframın bir ucunda тұrup bir luţf-ı maşşuş olmak üzere kendilerine birer pârçecik şey <u>verdiğimi</u> beklerlerdi

⁶⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 83

⁶⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 231

⁶⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 84

⁶⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 234-235

⁶⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 85

İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	two cats, one on one side of the table and one on the other, expecting now and then a bit from my hand, as a mark of especial favour ⁷⁰
İngilizce metnin çevirisi	Birisi masanın bir kenarında ve diğeri öbür tarafında olan <u>iki kedi</u> , özel bir ayrıcalığın işareti olarak ara sıra elimden bir parça [ekmek] umuyordu

Bu cümlede çokluk sayıya çokluk isim verme durumuna ek olarak *verdiğimi* şeklinde geçen yan cümlelerin yüklemi pozisyonundaki kelime üzerinde durmak gerekir. Bu kelimedeki kullanılan /-dik/ sıfat-fiil eki geçmiş zaman anlamı içermektedir. Bu sebeple asıl metinde *expecting* Şemseddin Sâmî çevirisinde “beklemek” şeklinde geçen gelecek zaman anlamlı asıl fiile, geçmiş zaman anlamlı yan cümleyi bağlamak uygun bir cümle yapısı ortaya koymamaktadır. Bundan dolayı /-dik/ sıfat-fiil eki yerine Türkiye Türkçesine yapılacak bir tercümede /-me/ mastar ekinin tercih edilmesi gerektiği gibi Şemseddin Sâmî tercümesinde de /-me/ mastar ekinin dönem niteliği çerçevesinde yerini tutan /-meklik/ mastarının kullanılması tercüme yapıyı cümle yapısı açısından daha olgun seviyeye getirecektir. Şöyle ki:

İki kedim her biri sofranın bir ucunda turup bir lutf-ı mahşuş olmak üzere kendilerine birer pârçecik şey vermemi beklerlerdi. (Türkiye Türkçesi açısından)

İki kedim her biri sofranın bir ucunda turup bir lutf-ı mahşuş olmak üzere kendilerine birer pârçecik şey vermekliğimi beklerlerdi. (Şemseddin Sâmî açısından)

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	فایغمک ایچنه بر چوق صندیقلرله یکر می قدر چناغی حاوی بر کوچک فوجی، بر خیلی تفنکلر ... قویدم ⁷¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Kayığımın içine <u>birçok sandıklar</u> la yigirmi kadar çanağı hâvî bir küçük fuç, <u>bir haylî tüfenk</u> ler... koydum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I saw <u>several chests</u> , which I believe belonged to some of the seamen; and I got two of them into the boat, without examining what was in them ⁷²
İngilizce metnin çevirisi	Denizcilerin bazısına ait olduğuna inandığım <u>birkaç sandık</u> gördüm, ve onların içinde ne olduğunu incelemeksizin ikisini kayığa götürdüm

Şemseddin Sâmî'nin yaptığı bu çeviriyi “Kayığımın içine birçok sandıkla yigirmi kadar çanağı hâvî bir küçük fuç, bir haylî tüfenk... koydum” şeklinde güncellemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	و ایکی طرفدن دخی چوق آدملر اسیر دوشوب ⁷³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Ve iki taraftan <u>dağı çok adamlar</u> esir düşüp
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	and that they had taken <u>a great number of prisoners</u> ⁷⁴
İngilizce metnin çevirisi	ve onların <u>çok sayıda mahkumu</u> [esir] aldıklarını

⁷⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 236

⁷¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 100

⁷² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 305

⁷³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 108

⁷⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 330

Bu cümlelerin çevirisini “Ve iki taraftan da*hi* çok adam esîr düşüp” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	و ارتق انسان اتی یمیه جکی بکا اکلاتمق ایچون بیک درلو اشارتئر ایتدی ⁷⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Artık insan eti yémeyeceğini baña anlatmak için <u>biñ dürlü işâretler</u> étدی
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	He took <u>so many ways</u> to tell me how well he liked it, that I could not but understand him ⁷⁶
İngilizce metnin çevirisi	Onu [keçi etini] ne kadar beğendiğini bana anlatmak için <u>pekçok şekilde davranış</u> sergiledi ki onu [hiç] anlayamadım

Bu cümleyle “Artık insan eti yémeyeceğini baña anlatmak için biñ dürlü işâret étدی” şeklinde bir çeviri önerisi getirmek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	کندیسنه قره یه، سواحله، دنیزه، قومشو اقوامه دائر بیک سنواللر ایراد ایتدی ⁷⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Kendisine <u>karaya, sevâhile, deñize, komuşu aqvâma dâ'ir biñ su'âller</u> irâd étdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I asked Friday <u>a thousand questions</u> about the country, the inhabitants, the sea, the coast, and what nations were near ⁷⁸
İngilizce metnin çevirisi	Cuma'ya, memleket, yerliler, deniz, sahil ve civarda hangi ulusların olduğu hakkında binlerce soru sordum

Bu cümle için “Kendisine karaya, sevâhile, deñize, komuşu aqvâma dâ'ir biñlerce su'âl irâd étdim” şeklinde bir çeviri önerisi getirmek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	او اثتاده اوچ اسپرلر یره اوتور دیلر ⁷⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	O <u>esnâda üç esîrler</u> yere oturdılar
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	but they sat down <u>all three</u> upon the ground, very pensive, and looked like men in despair ⁸⁰
İngilizce metnin çevirisi	Fakat onların <u>üçü</u> yere oturmuşlardı, çok endişeli ve çaresizliğe düşmüş adamlar gibi görünüyörlardı

⁷⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 110

⁷⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 339

⁷⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 113

⁷⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 343

⁷⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 128

⁸⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 402

Bu cümlelerin çevirisini “O eşnâda üç esîr yere oturdılar” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بتون ثروتلرمی برر برر کوستردم ⁸¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviri yazı ile	<u>Bütün servetlerimi</u> birer birer gösterdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I showed them all the contrivances I had made during my long, long inhabiting that place ⁸²
İngilizce metnin çevirisi	Bu yerde kaldığım uzun, çok uzun zaman esnasında yaptığım bütün işlerimi (elde ettiğim her şeyi) onlara gösterdim

Bütün sözcüğü tekil isimlerle de çoğul isimlerle de kullanılabilen bir belgisizlik sıfatıdır. *Bütün* kelimesi şayet birden fazla olma niteliği gösteren kelimenin önüne gelirse çoğul tamlanan ile kullanılmasında bir sakınca yoktur.

*İyi bilin ki, bütün işler sonunda Allah'a döner.*⁸³

Fakat anlam itibarıyla tekil bir nitelik taşıyan ve kendisinden bir tane daha olmama özelliği ile ön plana çıkan isimler *bütün* sıfatıyla birlikte kullanıldığında sıfat ve çokluk eki almış isim arasında uyumsuz bir durum meydana gelir.

*Çocuklar bütün gün oyun oynayınca, kim bilir kaç anne baba ve öğretmen, “Böyle bütün gün oynarsa ne zaman bir şeyler öğrenecek?” diye düşünüp kaygılanıyor acaba?*⁸⁴

Bu örnekte görüldüğü üzere 24 saatle sınırlı olan zaman dilimi gün diye adlandırılır ve anlam itibarıyla sadece yirmi dört saatin toplamını ifade eden tekil bir niteliğe sahiptir. Bu sebeple *bütün gün* ifadesi kullanılırken *bütün* sıfatına *gün* tamlananını tekil biçimde getirilmiştir. *Bütün gün* ifadesini yukarıdaki cümlede “Çocuklar bütün günler oyun oynayınca, kim bilir kaç anne baba ve öğretmen, “Böyle bütün günler oynarsa ne zaman bir şeyler öğrenecek?” şeklinde kullanacak olursak anlam ve ses akışında bir uyumsuzluğun meydana geldiği hemen dikkati çekecektir.

Asıl metinde bu durum *all the contrivances* “bütün işler (buluşlar)” şeklinde *bütün* sıfatına getirilen çokluk ismiyle yapılmıştır. Burada dikkat edilmesi gereken şudur: *All* “bütün” kelimesinden sonra gelen *contrivance* “icat, hüner, buluş” kelimesi kavram alanı itibarıyla birden fazlalık arz ettiği için “all contrivances” “bütün icatlar” şeklinde çoğul olarak kullanılmasında bir sakınca yoktur.

Tüm bu bilgilerden sonra Şemseddin Sâmî'nin yaptığı “Bütün servetlerimi birer birer gösterdim” çevirisinde geçen *bütün servetlerimi* ifadesinde de aynı durumu görmekteyiz. *Servet* kelimesi anlam itibarıyla içinde çokluk ama yapı itibarıyla teklik arz eder. Bu sebeple *bütün* sıfatına anlam itibarıyla teklik bildiren *servet* kelimesi çokluk ekini alarak değil; tekil durumda gelmelidir. Bu bilgiler ışığında ilgili cümleyi “Bütün servetimi birer birer gösterdim” şeklinde çevirmek daha uygun olacaktır.

⁸¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 130

⁸² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 411

⁸³ http://www.kuranmeali.org/42/sura_suresi/53.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx - 26.02.2018

⁸⁴ <http://www.egitimpedia.com/ve-cocuklar-butun-gun-oyun-oyunadilar/> - 26.02.2018

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	آجلقدان اولمك ويا بيانى حيوانلر طرفندن ينلمكدن بشقه چاره م يو غيدى ⁸⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Açlıktan ölmek ve veya yabanî hayvânlar tarafından yenilmekten başka çârem yoğ-ıdı
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Neither did I see any <u>prospect</u> before me but that of perishing with hunger or being devoured by wild beasts ⁸⁶
İngilizce metnin çevirisi	Açlıktan ölmenin veya yırtıcı hayvanlar tarafından oburca yenmenin dışında önümde herhangi bir <u>ihhtimal</u> göremiyordum

Şemseddin Sâmî'nin bu cümledeki çevirisine dikkat edilecek olursa açlıktan ölmenin ya da yabanî hayvanlar tarafından yenilmenin bir çare olduğu ifade edilmektedir. Oysa *çare* kelimesi *bir sonuca varmak, ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol, çıkar yol, çözüm yolu*⁸⁷ şeklinde tanımlanmaktadır. Çare, düşülen olumsuz bir durumu olumlu yöne dönüştürebilmek için üretilen çıkar yoldur. Bu nedenle herhangi bir yerde mahsur kalan bir insan için açlıktan ölmek ya da yabanî hayvanlara yem olmak bir çare değildir; aksine bu durum umulmadık ve beklenmedik kötü bir son, bir felaket olarak ifade edilebilir.

Aynı romanda, çevreden kaynaklanacak olumsuz durumlar için kendini savunmak adına yapılan *çâre-i müferidim bir ağaca çıkmaktan ibâret idi* şeklindeki çeviride Şemseddin Sâmî'nin kullandığı “çâre” kelimesi izahına çalıştığımız durumu gayet iyi bir şekilde ortaya koymaktadır.

*Otomobilimiz bozulunca yolda mahsur kaldık. Bir süre sonra iki aslan gelip otomobilin önüne oturdu. İki aslan önümüzde bekliyordu ve hiçbir yere gidemiyor, arabadan çıkamıyorduk. Afrikalı şoförüm çok korkmuştu. Onları vurmaya zorunda kaldım, başka çarem yoktu.*⁸⁸

Örneğinde de görüldüğü üzere hayatından endişe duyan bir kişinin hayatına kastedeceğini düşündüğü bir hayvanı öldürme girişimini “başka çarem yoktu” diye adlandırması kendi adına oluşabilecek olumsuz bir durumu olumlu yöne çevirme gayretinden başka bir şey değildir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan “çâre” şeklinde çevirdiği sözcüğün asıl metindeki karşılığına bakıldığında *prospect* “ihtimal, olasılık, görünüş” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bu kullanım bize, olumsuz bir durumdan teşekkül edecek bir sonucun insan için bir çare değil; ancak bir ihtimali, bir olasılığı ortaya çıkaracağını göstermektedir.

Bu ifadeler çerçevesinde ilgili cümlelerin çevirisinin “[Benim için] açlıktan ölmek ve veya yabanî hayvânlar tarafından yenilmekten başka bir ihhtimal yoğ-ıdı” şeklinde düzenlenmesi yerinde olacaktır.

⁸⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 14

⁸⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 73

⁸⁷ Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe Sözlük*, s. 496

⁸⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/aslanlar-beni-yemedi-ben-onlari-yedim-27773233 - 01.03.2018>

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	درین اویقویه طالدم، زیرا بور غولغم صوك درجده ایدی ⁸⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Derin uykuya taldım, zîrâ yorgunluğum <u>şoñ derecede idi</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Having been <u>excessively</u> fatigued, I fell fast asleep ⁹⁰
İngilizce metnin çevirisi	<u>Aşırı</u> yorgun düştükten sonra, hızla uykuya daldım

Kaynak dilden hedef dile yapılan çevirilerde öge sıralamasına dikkat etmek gerekir. Bu cümle için yapılan çeviride *şon derece* kelimesi bir ikilem ortaya koymaktadır. *Şon derece* kelimesi acaba yorgunluk öznesinin yüklemi mi olmalıdır; yoksa yorgun olmanın miktarını bildirecek olan zarf görevli bir kelime midir? Burada çeviri esasları içinde var olan “ne dedi, nasıl dedi, maksadı ne” hassasiyetini dikkate almak gerekir. Müellifin bu cümle ile maksadı yorgunluğunun derecesini bildirmektir. Asıl cümlede geçen *having been excessively fatigued* “aşırı yorgun düştükten sonra” ifadesi de bu durumu açıklığa kavuşturmaktadır.

Tüm bunları dikkate alarak ilgili cümleyi “Zîrâ şoñ derecede yorgun idim” şeklinde çevirmek müellifin niyetine uygun bir yaklaşım olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	اویقو غائب ایتمش اولدیغم قوتلرمی غریب بر صورتله اعاده ایتمشیدی ⁹¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Uyku gâ'ib étmiş olduğum <u>kuvvetlerimi</u> gârîb bir şüretle i'âde étmişti.
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I found myself <u>more refreshed with it</u> ⁹²
İngilizce metnin çevirisi	[Sabahleyin] kendimi daha <u>canlı ve dinlenmiş</u> buldum.

Bazı kelimeler vardır ki /+IAr/ çoğul ekini aldıklarında söyleyiş ahengini ve anlam değerini kaybeder. *Kuvvet* kelimesi de bunlardan birisidir. Bu cümlede geçen *kuvvet* kelimesine /+Ier/ çoğul eki dâhil edilerek bir çeviri yapılmıştır. Fiziksel güç ve takat anlamına gelen *kuvvet* soyut bir kelime olup /+Ier/ ekiyle çoğullaştırılması kelimenin anlam özelliğine uygun bir durum ortaya koymamaktadır. *Kuvvet* kelimesi için yapılacak çokluk ifadesi önüne getirilecek “tüm, bütün” gibi belgisizlik sıfatlarıyla mümkündür ve bu şekilde söyleyiş ahengine ters bir durumda da oluşmamaktadır.

Ayrıca, Şemseddin Sâmî'nin “kuvvetlerimi... i'âde étmişti” şeklinde yaptığı çeviri, asıl metinde *I found myself more refreshed* “kendimi daha dinlenmiş buldum” şeklinde tespit edilmiştir.

Tüm bu durumlar eşliğinde ilgili cümleyi “Uyku gâ'ib étmiş olduğum tüm kuvvetimi gârîb bir şüretle i'âde étmişti.” şeklinde çevirmek daha uygun olacaktır.

⁸⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 15

⁹⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 74

⁹¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 15

⁹² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 74

Çocukluk ekinin kullanımından kaynaklanan çeviri sorunları Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بر آدمك اولسون قورتلمش اولمسنی نه درجه لرده آرزو ایتدیكمی تعریف
Osmanlı Türkçesi ile	ممکن دکادر ⁹³
Çeviriyazı ile	Bir adamın olsun kurtulmuş olmasını <u>ne derecelerde</u> arzu ettiğimi ta'rif mümkün değildir
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I believe I repeated the words, 'Oh that it had been but one!' <u>a thousand times</u> ⁹⁴
İngilizce metnin çevirisi	Ah! Hiç olmazsa bir kişi olsaydı [kurtulsaydı] sözünü bin kere tekrarladığıma inanıyorum

Burada üzerinde durulması gereken husus *ne derecelerde* ifadesidir. Bu ifade metnin tercüme edildiği dönemde hatta günümüzde yaygın olmasa da kullanılmaktadır. Günümüz dil özellikleri içerisinde daha çok bünyesinde taşıdığı /+ler/ ve /+de/ eklerinde sıyrılıp "ne derece" şekliyle kullanılmaktadır. Şu örneklerde görüldüğü üzere:

*Ekonomik anlamdaki "değer": özellikle de, başkalarının onları elde etmek için ne kadar değerinden vazgeçmeye razı olduğuna bakarak ölçüldüğü haliyle, nesnelere ne derece arzu edildiği*⁹⁵

*Gençliğin yabancı dili öğrenmede ne derece başarılı olacağı onun topluma olan mesafesine ve kaldığı ülkenin dil ve yaşam şartlarına uyum gösterip gösteremeyeceğine bağlıdır.*⁹⁶

*Grupla psikolojik danışmada alıştırmalara ne derece gerek vardır*⁹⁷

Aslında *ne derece* ve *ne derecelerde* şekliyle kullanılabilen bu ifadedeki eklerin işlevselliği üzerinde durmak gerekir. Bu ifadede kullanılan /+ler/ çoğul eki, aslında derecenin çoğulunu değil kendisinden sonra gelen arzu etme işinin fazlılığını, aşırılığını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Asıl metinde geçen *I repeated... a thousand times* "bin kez tekrar ettiğime inanıyorum" ifadesi bu görüşü desteklemektedir.

Ne derecelerde ifadesi için kullanıldığı dönem açısından herhangi bir olumsuzluk görülme de günümüz Türkçesi açısından bir eylemin ya da bir ismin miktarı için yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere *ne derece* ifadesi yaygın bir şekilde tercih edilmektedir.

⁹³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 99

⁹⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 299

⁹⁵ Graeber, David (2015). *Değer Teorisi Antropolojik Bir Giriş*, İstanbul: Sel Yayıncılık, s. 18

⁹⁶ Tokdemir, Aslıhan (1999). "Türk Çocuklarının Alman Toplumuna Uyum Ve Dil Sorunları", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, S: 13, s. 18

⁹⁷ Voltan-Acar, Nilüfer (1993). "Grupla Psikolojik Danışmada Alıştırmalara Ne Derece Gerek Vardır", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, S: 9, s. 169

Tüm bu veriler çerçevesinde bu cümlelerin çevirisini “Bir adamın olsun kırtulmuş olmasını ne derece arzu ettiğimi ta’rif [étmek] mümkün degildir” şeklinde düzenlemek daha yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	مسافر لرم اسكان اولدقلى كى، بر كوزل بمكله قوتلرینی اعاده ایتمی دوشوندم ⁹⁸
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Misâfirlerim iskân olunduıkları gibi, bir güzel yemekle <u>kuvvetlerini</u> i'âde étmeđi düşündüm
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	As soon as I had secured my two weak, rescued prisoners, and given them shelter, and a place to rest them upon, I began to think of making some provision for them ⁹⁹
İngilizce metnin çevirisi	Kurtardığım bu iki zayıf esirin güvenliğini sağlayıp onlara dinlenecek bir yer ve [kalacak] bir barınak verir vermez, onlar için biraz yiyecek ve içecek hazırlamayı düşünmeye başladım

Yukarıda izahına çalıştığımız durum bu cümlede de mevcuttur. Kuvvet soyut bir kelime olduğu için bu kelimeyi çokluk ekiyle çekimlemek yerine kelimenin çokluğunu bildirmek için “tüm, bütün” gibi sıfatlardan yararlanmak daha uygun olacaktır. Asıl metinde *kuvvetlerini* ifadesi kullanılmayıp onun yerine *given them shelter, and a place to rest them* “onlara dinlenecek bir yer ve [kalacak] bir barınak vermek” şeklinde bir tasarruf söz konusudur.

Bu bilgiler eşliğinde ilgili cümleyi “Misâfirlerim iskân olunduıkları gibi, bir güzel yemekle [onlara] tüm kuvvetini i'âde étmeđi düşündüm”

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	لكن او ساحل بسبتون مجهولم اولديغندن از قالدی ایکنجی دفعه اوله رق باتیوردم ¹⁰⁰
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Lâkin o sâhil büsbütün meçhûlüm olduğundan az kaldı <u>ikinci def</u> a olarak batıyordum.
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	But here I had like to have suffered <u>a second</u> shipwreck ... for, knowing nothing of the coast, my raft ran aground at one end of it upon a shoal, and not being aground at the other end ¹⁰¹
İngilizce metnin çevirisi	Fakat burada <u>ikinci bir</u> gemi kazasına uğrayacakmış gibi oldum ... kıyımın hiçbir yerini bilmediğim için salımın bir ucu sığılık bir yere oturdu, diğer ucu [suyun içinde] serbest kaldı

Bir işin icrasında yapılış tecrübesini ortaya koymak için *ilk kez, ikinci kez, ikinci bir, üçüncü defa* gibi zarflardan faydalanırız. Bu zarflar fiilin önüne gelerek fiilin yapılma durumu hakkında bilgi verir. Zarf görevi üstlenmeye müsait ve yeterli olan bu

⁹⁸ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 124

⁹⁹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 385

¹⁰⁰ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 21

¹⁰¹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 80-81

kelimelerden sonra durum bildiren “olarak” ifadesinin getirilmesine lüzum yoktur. *Üçüncü Havalimanı'nda pistin ışıkları ilk kez yandı*¹⁰² örneğinde de görüldüğü üzere *ilk kez* zarfı *yan-* fiilini durum bakımından etkilemekte yeterlidir. Bu sebeple yanına *olarak* kelimesini almaya ihtiyaç duymamaktadır. Yani *Üçüncü Havalimanı'nda pistin ışıkları ilk kez olarak yandı* cümlesinde “olarak” kelimesinin gereksizliği açıkça görülmektedir.

Şemseddin Sâmî'nin yaptığı tercümede kullanılan *ikinci def'a* zarfı tek başına *bat-* fiilini durum açısından nitelemekte yeterlidir. Yanına *olarak* kelimesinin getirilmesine gerek yoktur. Tüm bu hususlar dikkate alındığında ilgili cümlelerin “Lâkin o sâhil büsbütün meçhûlüm olduğundan az kaldı *ikinci def'a* batıyordum.” şeklinde çevrilmesi daha uygun olacaktır.

Zira asıl metinde geçen *a second* “ikinci bir” kullanımı bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

İlk kez, ikinci kez, ikinci bir, üçüncü defa gibi zarflardan sonra *olarak* zarf-fiilinin kullanılma niteliği Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	دنیا یار ادیله لی او یرده ایلك دفعه اوله رق بو شادیلان تفنک بو ایدی ¹⁰³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Dünyâ yaradılalı o yerde <i>ilk def'a olarak</i> boşadılan tüfenk bu idi.
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısım	I believe it was the <u>first</u> gun that had been fired there since the creation of the world ¹⁰⁴
İngilizce metnin çevirisi	Sanırım, dünyanın yaradılışından beri burada ateşlenen <u>ilk</u> tüfek buydu

Bu cümleyi “Dünyâ yaradılalı o yerde *ilk def'a* boşadılan tüfenk bu idi.” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ایلك دفعه اوله رق یتاغه کیردم و بتون کجه راحت اویودم ¹⁰⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	<i>İlk def'a olarak yatağa girdim</i> ve bütün gece rāhat uyudum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısım	I went to bed <u>for the first time</u> , and slept very quietly all night ¹⁰⁶
İngilizce metnin çevirisi	<i>İlk kez yatağa yatdım</i> ve bütün gece oldukça rahat bir şekilde uyudum.

Bu cümleyi “*ilk def'a yatağa girdim* ve bütün gece rāhat uyudum” şeklinde düzenlemek uygun olacaktır.

¹⁰² <http://www.aksam.com.tr/guncel/3-havalimaninda-pistin-isklari-ilk-kez-yandi/haber-710879-01.03.2018>

¹⁰³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 24

¹⁰⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 83

¹⁰⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 26

¹⁰⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 87

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	دکیزه طوغری کیدرکن آطه ده برنجی دفعه اوله رق کوردیکم بر قابلومباغه بولدم ¹⁰⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Deñize toğrı giderken adada <u>birinci def'a olarak</u> gördüğim bir kaplumbağa buldum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Going down to the seaside, I found a large tortoise or turtle. This was <u>the first</u> I had seen ¹⁰⁸
İngilizce metnin çevirisi	Deniz kenarına inerken, tosağa ya da deniz kaplumbağası buldum. Bunu <u>ilk defa</u> görüyordum.

Bu cümlede *birinci def'a olarak* biçiminde çevrilen kısmı “Deñize toğrı giderken adada ilk def'a gördüğim bir kaplumbağa buldum” şeklinde güncellemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	عمر مده برنجی دفعه اوله رق سورشله بر دعا ایتدم ¹⁰⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	‘Ömrümde <u>birinci def'a olarak</u> sürişle bir du‘ā étdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Then I cried out, ‘Lord, be my help, for I am in great distress.’ This was <u>the first</u> prayer ¹¹⁰
İngilizce metnin çevirisi	O zaman ‘Tanrım, çok fazla sıkıntı içinde olduğumdan dolayı sen benim yardımcım ol’ diye haykırdım. Bu [benim için] <u>ilk</u> dua oldu.

Bu cümlelerin çevirisini “‘ömrümde ilk def'a sürişle bir du‘ā étdim” şeklinde güncellemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	عمر منزو یانه مده برنجی دفعه اوله رق اوراده یاتمغه قرار ویردم ¹¹¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	‘Ömr-i münzeviyânemde <u>birinci def'a olarak</u> orada yatmağa karar vërdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I spent all that evening there, and went not back to my habitation; which, by the way, was <u>the first</u> night, as I might say, I had lain from home ¹¹²
İngilizce metnin çevirisi	Bu akşam evime dönmedim ve geceyi orada geçirdim. Bu arada [şunu] söyleyebilirim ki bu evden ayrı kaldığım <u>ilk</u> geceydi.

Bu cümlelerin çevirisini “‘ömr-i münzeviyânemde ilk def'a orada yatmağa karar vërdim” şeklinde güncellemek gerekir.

¹⁰⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 48

¹⁰⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 137

¹⁰⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 51

¹¹⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 145

¹¹¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 55

¹¹² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 158

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	صوبك آلتنده قاله جق اولان دوز و مستوی بر قره پارچه سی اوزرینه
Osmanlı Türkçesi ile	113 اوتورمق ایچون صولرک یوکسلدیکنی بکدم
Çeviriyazı ile	Şuyun altında kalacak olan düz ve müstevî bir kıra parçası üzerine oturtmak için şuların yükseldiğini bekledim.
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I expected the water would flow over ¹¹⁴
İngilizce metnin çevirisi	Suların yükselmesini bekledim.

Türk dilinde geçmiş zaman anlamlı yan cümleler /-mİş/ ve /-DİK/ sıfat-fiil ekleriyle yapılır. Yan cümlesi bu sıfat-fiillerden biri ile teşekkül etmiş bir yapının asıl cümlesi geçmiş zaman eklerinden birisi ile çekimlenir.

*İstanbul'un fethinin gerek Türklerin gerekse Avrupalıların hayalinde bıraktığı tesirler zamanımıza kadar sürmüştür.*¹¹⁵

Şayet "ummak, beklemek" gibi gelecek zaman anlamı içeren bir fiil ana cümle yüklemi ve geçmiş zamanlı bir çekime sahip ise bu ana cümleye eklenmesi gereken yan cümle /-DİK/ veya /-mİŞ/ sıfat-fiil eklerinden birisi ile değil /-mA/ isim fiil ekiyle yapılır.

*O uyurken odadan çıkıp salondaki malum koltukta kahve ve sigara içerek yorgun bulutlan, koca göbeğini bir türlü yerleştiremiyormuş gibi kıpırdanıp duran denizi seyrederek uyanmasını bekledim.*¹¹⁶

Şemseddin Sâmî'nin "... şuların yükseldiğini bekledim" çevirisine dikkat edilecek olursa /-dik/ sıfat-fiili ile kurulu olan yan cümle, gelecek zaman anlamlı fakat bünyesinde geçmiş zaman eki bulunan *bekle-* fiiline bağlanmıştır. Bu da yukarıda izahına çalıştığımız durumun teşekkül etmesine neden olmuştur.

Asıl metne bakıldığında bu durum daha net bir şekilde açıklığa kavuşacaktır. *I expected the water would flow over* "Suların yükselmesini bekledim." cümlesinde geçen *would* ifadesi geçmişteki gelecek zaman anlamlı bir kullanımın ana cümleye bağlanacağı zamanda tercih edilir. Böyle durumlarda ana cümle yüklemi genellikle *hope*, *expect*, *anticipate* gibi fiillerden birisi olur.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde Şemseddin Sâmî'nin çevirisini "Şuyun altında kalacak olan düz ve müstevî bir kıra parçası üzerine oturtmak için şuların yükselmesini (suların yükseleceği zamanı) bekledim." şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Geçmiş zaman yapıyla yan cümle ile gelecek zaman anlamlı ana cümle ya da tam tersi gelecek zaman yapıyla yan cümle ile geçmiş zaman anlamlı ana cümle bağlantısı hususiyetini Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görmek mümkündür. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

¹¹³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 22

¹¹⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 82

¹¹⁵ Beyatlı, Yahya Kemal (1995). *Aziz İstanbul*, İstanbul: MEB Yayınları, s. 23

¹¹⁶ Koç, Hamdi (2003). *Çiçeklerin Tanrısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s. 183

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بو وجهله صولرك چكيلوب صالمى قورو طوپراغك اوزرنده و صاغلام بر حاله بر اقدیغنى بكددم ¹¹⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Bu vechile şuların çekilüp şalımu kıru toprağın <u>üzerinde</u> ve sağlam bir hâlde <u>bırakdığını</u> bekledim.
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Thus I <u>lay</u> till the water ebbed away, and left my raft and all my cargo safe <u>on</u> shore ¹¹⁸
İngilizce metnin çevirisi	Böylece sular çekilinceye kadar <u>bekledim</u> , şalımu ve tüm eşyama sağlam bir şekilde kıyıya bıraktım

Yukarıda izahına çalıştığımız geçmiş zaman yapılı yan cümle ile gelecek zaman anlamlı ana cümle bağlantısı hususiyetini bu cümlede de aynen görmekteyiz. Bu sebeple aynı çeviri önerisini bu cümle için de teklif etmekteyiz.

Asıl metne bakıldığında da yan cümle kurgusunun *till* “-e kadar” ifadesiyle ana cümlelerin yüklemine ise *lay* “uzanmak, yayılmak, beklemek” kelimesiyle yapıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte bu cümlede “üzerinde... bırakmak” ifadesine dikkat etmek gerekir. Türk dilinde *bırak-* fiili yapı itibariyle hem /+dA/ bulunma ekini hem de /+A/ yönelme ekini alabilmektedir.

*Türkü bittiğinde biz kente ulaşmıştıkt bile. Artık ayrılma vaktiydi! Gülşen'le oğlunu çarşıda bıraktım.*¹¹⁹

*Hastaneye döndük, acilde bir ağrı kesici iğne yaptırdıktan sonra onu, Demirli'ye gitmek üzere çarşıya bıraktım.*¹²⁰

Aynı kitaptan alınmış iki örnek üzerinde bir inceleme yapacak olursak burada anlam ayırt edici bir yönün farkına varabiliriz. Birinci örnekte *bırak-* fiili /+da/ ekiyle kullanıldığında “belli bir noktadan sonra birinden ya da bir şeyden ayrılma” anlamı vardır. İkinci örnekte ise /+(y)a/ ekiyle kullanıldığında “belli bir noktaya kadar birlikte bir eylem yapıldıktan sonra biriyle ya da bir şeyle ayrılmak” söz konusudur. Yani ikisinin arasında hemen ilişkiyi kesme ve bir müddet birliktelikten sonra ilişkiyi kesme yönünde bir fark vardır.

Şemseddin Sâmî'nin kurduğu cümlede sal ve eşyalarla bir müddet birliktelikten sonra bırakmak söz konusu olduğu için bu cümlede /+de/ bulunma ekini kullanmak yerine /+e/ yönelme ekini kullanmak daha uygun bir yaklaşım olacaktır. Asıl metinde geçen *on* “üzerinde” ifadesi her ne kadar bulunma hali ile kullanılıyor ise de çevirisinde Türk diline uygun olan /+e/ hali tercih edilmelidir.

Tüm bu bilgiler eşliğinde ilgili cümleyi “Bu vechile şuların çekilüp şalımu kıru toprağın üzerine ve sağlam bir hâlde bırakmasını bekledim.” şeklinde çevirmek uygun olacaktır.

¹¹⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 22

¹¹⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 82

¹¹⁹ Karlıdağ, Çağrı (2012). *Bir Anne, Bir Kadın, Bir İnsan*, İstanbul: Cinius Yayınları, s. 22

¹²⁰ Karlıdağ, Çağrı (2012). *Bir Anne, Bir Kadın, Bir İnsan*, s. 67

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	صنديقلر مك برنده توتون بولنه جغنى بيليردم ¹²¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Şandıklarımın birinde tütün <u>bulunacağını bildirdim</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I had a piece of a roll of tobacco in one of the chests ¹²²
İngilizce metnin çevirisi	Sandıkların birinde bir parça tütünü vardı

Geçmiş zamanlı ana cümle için gelecek zamanlı yan cümle kullanımı ancak *tahmin et-, um-, bekle-* fiilleriyle mümkündür:

*Daha erken dönemlerde, felsefede mantığa, matematikte ise geometrik analizlere ve cebire biraz ilgi gösterdim; bu üç sanat veya bilimin amacına ulaşmama katkıda bulunacağını tahmin ediyordum.*¹²³

Kesinliği söz konusu olan bir durum için böyle bir kullanım uygun bir cümle kurgusu ortaya koymamaktadır. Yukarıdaki çeviri bu hususiyetle incelenirse yan cümlelerin gelecek zaman; ana cümlelerin geçmiş zaman kurgusu ile oluşturulduğu görülecektir. Burada dikkat edilmesi gereken ikinci bir durum ise *bil-* fiilinin *tahmin etmek* anlamında mı yoksa *kesin olarak bir şeyi anlamış ve öğrenmiş bulunmak* anlamında mı kullanıldığına karar vermektir.

Asıl metin incelendiğinde sandıktaki tütün varlığının açıkça bilindiği görülmektedir. Bu durumdan hareketle gelecek zamanlı yüklemle sahip bir yan cümleyi, geçmiş zamanlı yüklemle olan bir ana cümleye bağlamak uygun değildir.

Bu hususların referansında ilgili cümlelerin çevirisini “şandıklarımın birinde tütün bulunduğunu biliyordum” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ايرتسى كون كمى يه بر ايكنجى سياحت ايتمه قرار ويردم ¹²⁴
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Ertesi gün gemiye <u>bir ikinci seyahat</u> etmeye karar verdim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I resolved to make <u>another voyage</u> on board the vessel, if possible ¹²⁵
İngilizce metnin çevirisi	Eğer mümkünse, gemiye <u>ikinci bir sefer</u> yapmaya karar verdim.

İngiliz diline ait niteliklerden birisi de herhangi anlamına gelen ve Türkçedeki belgisizlik sıfatına eş değer görev üstlenen *a* kelimesini niteleme sıfatı olan sözcüğün önünde kullanmaktır. Bu durum Türk dili çerçevesinde ele alındığında herhangi anlamına gelen *bir* belgisizlik sıfatı, genel olarak niteleme sıfatı ile ismin arasında yer alır. Bu durum sıra sayı sıfatları için de aynı şekildedir.

¹²¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 52

¹²² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 148

¹²³ Alatlı, Alev (2016). *Batıya Yön Veren Metinler-II*, İstanbul: Alfa Yayınları, s. 323

¹²⁴ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 24

¹²⁵ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 84

Because your child's tender skin is so susceptible to sunburn, it can take just ten minutes to turn redder than a boiled lobster. “Çocuğunuzun hassas cildi güneş yanığına karşı çok duyarlı olduğundan dolayı, haşlanmış bir ıstakozdan daha fazla kızarmak sadece on dakika alabilir.¹²⁶

Yukarıdaki örnek incelendiğinde *a boiled lobster* ifadesi “haşlanmış bir ıstakoz” şeklinde çevrilmiştir. Oysaki çeviri işlemi esnasında sözcük sırası takip edilmiş olsaydı bu çeviri işlemi “bir haşlanmış ıstakoz” şeklinde yapılmış olurdu. Bu durumdan hareketle şunu söyleyebiliriz ki, Batı dillerinden Türk diline çeviri yapıldığında belgisizlik sıfatı olan *a* kelimesini niteleme sıfatı ile ismin arasında göstermek suretiyle çevirmek gerekir. Zira kaynak dilin söz dizim özellikleri ile hedef dilin söz dizim özellikleri aynı olmayabilir. Bu durumda yapılacak iş kaynak dildeki kullanımı hedef dilin kurallarına göre uyarlamaktır. Böyle yapılmadığı takdirde *bir* kelimesi herhangi bir anlamında değil adet/tane anlamında kullanılmış olur:

Bir büyük yangın → Bir adet büyük yangın

Büyük bir yangın → Büyük olan herhangi bir yangın

Bu sebeple Şemseddin Sâmî'nin yukarıda kullandığı ve asıl İngilizce metinde *another* “ikinci bir” şeklinde geçen “bir ikinci seyahât” ifadesine “értesi gün gemiye ikinci bir seyâhat étmeye karar verdim” biçiminde yeni bir çeviri önerisi getirmek gerekir.

Bununla birlikte belgisizlik sıfatı olan *bir* ya da sıra sayı sıfatı göreviyle kullanılan bazı kelimelerin niteleme sıfatlarının önünde kullanılma niteliği Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	مايس أينك واسطنه طوغرى كيجه لين ير قور قونج فرطونه قويدى ¹²⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Mayıs ayının evāsıtına <u>toğrı géceleyn bir korkunç furtuna kopdı</u>
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	it was on the sixteenth of May that it blew a <u>very great storm of wind</u> all day ¹²⁸
İngilizce metnin çevirisi	Tüm gün boyunca <u>çok büyük bir fırtınanın</u> koptuğu Mayıs ayının on altıncı günüydü

Bu cümlenin çevirisini “Mayıs ayının evāsıtına toğrı géceleyn korkunç bir furtuna kopdı” şeklinde güncellemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بر تپه نك اوزر نده ير بيوك آتش ياقدم ¹²⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Bir tepenin üzerinde <u>bir büyük ateş</u> yakdım

¹²⁶ Doğan, B. Orhan (2009). *Let's Speak English*, İstanbul: Beşir Kitabevi, s. 16-17

¹²⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 98

¹²⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 295

¹²⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 99

İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I brought together all the dry wood I could get at hand, and making a <u>good handsome pile</u> , I set it on fire upon the hill ¹³⁰
İngilizce metnin çevirisi	Elde edebildiğim tüm kuru odunları bir araya topladım ve oldukça büyük bir yığın yaparak tepenin üzerinde ateş yaktım

Bu cümlelerin çevirisini “Bir tepeniñ üzerinde büyük bir âteş yaktım” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بر بيوك آتش ياقه رقدن ايشه باشلايوردم ¹³¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	<u>Bir büyük âteş</u> yakarakdan işe başlıyordum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	when I wanted to bake, I made a <u>great fire</u> upon my hearth ¹³²
İngilizce metnin çevirisi	[Ekmek] pişirmek istediğimde, ocağın üzerinde <u>büyük bir ateş</u> yakardım

Bu cümlelerin çevirisini “Büyük bir âteş yakarakdan işe başlıyordum” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ایلکندن خفیف بر ایکنجی صال حاضرلدم و دها از یوکانتدم ¹³³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	İlkinden <u>hafif bir ikinci şal</u> hâzırladım ve daha az <u>yüklettim</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I prepared a <u>second</u> raft, having had experience of the first, I neither made this so unwieldy, nor <u>loaded</u> it so hard ¹³⁴
İngilizce metnin çevirisi	<u>İkinci bir sal</u> hazırladım. İlkinde deneyim sahibi olduğumdan salı ne çok ağır yaptım ne de çok fazla <u>yükledim</u> .

Bu cümlede de yine sıra sayı sıfatı ile isim arasında kullanılması gereken *bir* belgisizlik sıfatı, sıra sayı sıfatının önünde kullanılmıştır. Bu nedenle ilgili cümlede geçen *bir ikinci şal* sözcük grubunu asıl metindeki *a second raft* “ikinci bir sal” ifadesini de dikkate alarak “ikinci bir sal” şeklinde çevirmek gerekir.

Ayrıca bu cümlede *yükletdim* ifadesi üzerinde durmak gerekir. *Yüklet-* fiili Kâmûs-ı Türkî’de *bir hayvan veya bir hamalın sırtına eşya ve eskâl komak, tahmil etmek veya araba vesaireye eşya vesaire doldurmak*¹³⁵ şeklinde geçmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki *yükle-* fiilinin bünyesinde bulunan /-t/ eki fiilden fiil yapan ek hükmünde görülmüş ve ettirgenlik işlevinde kullanılmamıştır. Bu anlayış ile kullanıldığı zaman içinde yaşadığı dönem için sorunsuz bir kelime olarak görülen *yüklet-* fiili günümüz Türkçesinde tamamıyla işi başkasına yaptırma anlamında kullanılmakta ve algılanmaktadır. Bir şeyayı

¹³⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 296

¹³¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 70-71

¹³² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 195

¹³³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 29

¹³⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 85

¹³⁵ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1566

herhangi bir arabaya, hamala koymak işini karşılamak üzere de *yükle-* fiili kullanılmaktadır. Bu cümle bugünün dil şartları çerçevesinde okunduğunda *yükle-* fiiline getirilen /-t/ ettirgenlik eki işlevinde görülür. Bundan dolayı da cümlede işi başkasına yaptırma anlamı ortaya çıkar. Oysaki adada Robinson’dan başka kimse yoktur. Yani Robinson’un işi başkasına yaptırabilme ihtimali söz konusu değildir. Bu sebeple ilgili kelimenin *yükletdim* değil; ettirgenlik ekinden sıyrılmış *yükledim* şekliyle çekimlenmesi gerekir. Bu durum asıl metinde *I loaded* “yükledim” ifadesinden de anlaşılmaktadır.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde Şemseddin Sâmî’nin çevirisini “İlkinden hafif ikinci bir sal hâzırladım ve [onu] daha az yükledim” şeklinde güncellemek doğru olacaktır.

Şemseddin Sâmî’nin *Robenson* adlı çevirisinde işteş veya ettirgen çatının kullanımından kaynaklanan bazı çeviri problemleri ilgili metnin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî’nin Fransızcadan Tercümesi	136 بو مقصدله بر صاغلام چادیر قورمغی و بر مخزن قازمغی قرار لشدیر دم
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Bu amaçla bir sağlam çadır kurmağı ve bir mahzen kazmağı <u>kararlaşdırdım</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I had many thoughts of the method how to do this, and what kind of dwelling to make - whether I should make me a cave in the earth, or a tent upon the earth; and, in short, I <u>resolved</u> upon both ¹³⁷
İngilizce metnin çevirisi	Ne tür bir mesken yapmalı, yerin altına bir mağara mı kazmalıyım yoksa yerin üstüne bir çadır mı kurmalıyım? Bunu nasıl yapacağıma dair çok fazla metodolojik düşünceye sahiptim. Sonuçta ikisine birden <u>karar verdim</u>

Kararlaştırmak “bir işin hangi yol, yöntem veya usul ile yapılması gerektiğini karşılıklı olarak kesin bir düşünceye bağlamak” şeklinde tanımlanabilir. Aynı kelime Kâmûs-ı Türkî’de *kararını vermek, mukarrer olmak, tasmîm edilmek: ertesi gün eve gitmeği kararlaşdırdık*¹³⁸ şeklinde geçmektedir. Dikkat edilecek olursa gerek *karar* kelimesine getirilen /-ş/ işteşlik eki gerekse Kâmûs-ı Türkî’de yer alan örnek cümledeki /-k/ birinci çokluk kişi eki *kararlaşdır-* fiilinin karşılıklı yapılan bir iş olduğunu ortaya koymaktadır. Bu fiil birinci teklik şahıs tarafından icra edileceğinde, bu fiilin *kararlaşdırmak* yerine *karar vermek* ya da *kararına varmak* şeklinde kullanımı uygun olacaktır.

Asıl metne bakıldığında *I resolved upon both* “ikisine birden karar verdim” ifadesinde geçen *resolve* “karar vermek, karara bağlamak” fiili ve birinci teklik şahıs kullanımı bu durumu net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Dolayısıyla Şemseddin Sâmî’nin çevirisini “bu amaçla bir sağlam çadır kurmağı ve bir mahzen kazmağı karar verdim” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

¹³⁶ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 25

¹³⁷ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 91

¹³⁸ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1060

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	139 بو دیرکلر قبه می تمامیلہ صاغلالتدیلر
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Bu direkler kubbemi tamâmiyle <u>sağlattılar</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	setting more posts up with boards, in about a week more I <u>had</u> the roof <u>secured</u> ¹⁴⁰
İngilizce metnin çevirisi	Yaklaşık bir hafta içinde tavana daha fazla direk dikerek, tavanı oldukça <u>sağlamlaştırdım</u> .

Yukarıda geçen *sağlat-* fiilinin anlamı metinden hareketle “güvenli hale getirmek”tir. Şemseddin Sâmî'nin *sağlamlaştırmak*, *güvenli hale getirmek* manasıyla kullandığı bu kelimeye Kâmûs-ı Türki'de rastlanmamaktadır. Öyle sanıyoruz ki bu kelime Şemseddin Sâmî tarafından *sağla-* fiiline getirilen /-t/ ettirgenlik ekiyle türetilmeye ve *sağlam bir hale getirmek* anlamıyla kullanılmaya çalışılmıştır. Oysaki bu kelimenin yerine Kâmûs-ı Türki'de de geçen *sağlamlaştırmak*¹⁴¹ fiili tercih edilebilirdi.

Asıl metne bakıldığında orada görülen *had (st) secured* “sağlamlaştırmak, güvenli hale getirmek” ifadesi de bu durumu net bir şekilde açıklamaktadır.

Tüm bu bilgiler eşliğinde ilgili cümleyi “bu direkler kubbemi tamâmiyle sağlamlaştırdılar” şeklinde çevirmek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	142 دیرکلر بقالديره بيله جكم اغرلقده پارچه لره کسمکه باشلادم
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Direkleri kaldırabileceğim ağırlıkta <u>parçalara kesmeğe</u> başladım
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	Cutting the great cable into pieces, such as I could move, I got two cables and a hawser on shore, with all the ironwork I could get ¹⁴³
İngilizce metnin çevirisi	Büyük kordonu taşıyabileceğim şekilde parçalara ayırarak iki kordonu ve bir halatı, elde edebildiğim tüm demir iskeleti kıyıya çıkardım.

Parçalara kesmek “bir bütünü bıçak, makas vb. bir araçla belirli bir ölçü esasına göre parçalamak, doğramak”; *parçalara ayırmak* ise “bir bütünü belirli oranlarda bölmek” şeklinde tanımlanabilir. Metinde Robinson'un yaptığı iş gemi enkazında ele geçirdiği halat ve kordonu taşıyabileceği şekilde parçalara taksim etmektir. Bu sebeple burada Şemseddin Sâmî tarafından kullanılan *parçalara kesmek* ifadesinin yerine *parçalara ayırmak* ifadesi anlam özelliği ve söyleyiş niteliği bakımından müellifin ortaya koymak istediği asıl niyeti daha doğru bir şekilde yansıtmaktadır. Bugün konuşma ve yazı dilinde de özellikle *parçalara ayırmak* ifadesinin kullanıldığı görülmektedir:

¹³⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 41

¹⁴⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 118

¹⁴¹ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türki*, s. 806

¹⁴² Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 27

¹⁴³ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 88

*Bak şimdi, bu kızığı tek parça yapsaydık, uzunluğu 28 metre olacaktı. Ama görüyorum ki olmayacak. Ben, biri 7 metrelik, diğeri 10 metrelik iki parçaya ayırmak zorunda kaldım.*¹⁴⁴

*Birbirinden farklı dört kuş tut. Onları eğit. Sana alışsınlar, çağırınca sana gelsinler. Daha sonra onları kes. Eterini dörder parçaya ayır.*¹⁴⁵

Asıl metne bakıldığında orada kullanılan *cutting (st) into pieces* “parçalara ayırmak” ifadesi, çeviri yaparken *parçalara kesmek* yerine *parçalara ayırmak* şeklinde bir çeviri tasarrufuna gitmeyi zorunlu kılmaktadır.

O halde Şemseddin Sâmî'nin çevirisini “direkleri kaldırabileceğim ağırlıkta parçalara ayırmağa başladım” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	صكره اوراده ايكي قاتلى بيوك بر چادير قوروب او اقليلرده سنه نك بر موسمده كثر تلى اولان ياغورلردن محافظه ايجون قطر اتلى مشمع ايله اورندم ¹⁴⁶
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Şöıra orada iki katlı bir çadır kurup o iklimlerde seneniñ bir mevsiminde kesretli olan yağmurlardan muhâfaza için katrânlı muşamma' ile örtüdüm
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I made a large tent, which to preserve me from the rains that in one part of the year are very violent there, I made double – one smaller tent within, and one larger tent above it; and covered the <u>uppermost</u> with a large tarpaulin, which I had saved among the sails ¹⁴⁷
İngilizce metnin çevirisi	Yılın bir bölümünde orada çok şiddetli olan yağmurlardan kendimi korumak için büyük bir çadır kurdum. İç kısma daha küçük ve onun üzerine daha büyük olmak üzere çadırı iki kat kurdum. Yelkenlilerin arasından elde ettiğim büyük katranlı bir muşamba ile <u>üzerini</u> örttüm.

Özne, yüklem, nesne, tümleç gibi öğeler yan cümle ve ana cümle için ortak kullanılabilir. Bu tür kullanımlarda yan cümlelerin öğeleri ile ana cümlelerin öğeleri birbiriyle uyum sağlamayabilir. Böyle bir durumda öge eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğu ortaya çıkar.¹⁴⁸

Yukarıdaki cümlede Şemseddin Sâmî yan cümlede *çadır* nesnesini *kurmak* yüklemine bağlamış ve *çadır* kelimesini ortak kullanmak niyetiyle ana cümlede *ört-* fiiliyle ilişkilendirmek istemiştir. Oysaki *ört-* fiili /+i/ yükleme haliyle birlikte kullanılır: başını örtmek, üstünü örtmek, karanlığı örtmek vs. Dolayısıyla yan cümlede kullanılan *çadır* kelimesi ana cümle için ortak kullanılabilir bir nitelik taşımamaktadır. Bu da nesne eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğuna neden olmaktadır.

Yan cümlede geçen *çadır* kelimesi asıl metinde *a large tent* “büyük bir çadır” ifadesi ile karşılanırken ana cümlede olması gereken fakat bulunmayan *çadırı* kelimesi ise *the uppermost* “üzerini” ifadesiyle karşılanmaktadır.

¹⁴⁴ Senan, Ali Kemal (2013). *Fethiye'nin Düğün Günü*, İstanbul: Zinde Yayıncılık, s. 398-399

¹⁴⁵ Yenidinc, Yılmaz (2015). *Ateşin Yakmadığı Peygamber Hz. İbrahim Aleyhisselam*, İstanbul: Nesil Yayın Grubu, s. 15

¹⁴⁶ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 30-31

¹⁴⁷ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 94

¹⁴⁸ Yakıcı, Ali (vd.) (2006). *Türkçe-1 Yazılı Anlatım*, Ankara: Gazi Kitabevi, s. 365-369

Bu sebepten ötürü Şemseddin Sâmî çevirisindeki anlatım bozukluğunu gidermek için *çadırı* ya da *çadırın üzerini* kelimelerinden birini ana cümleye dâhil ederek “Şoñra orada iki katlı bir çadır kurup o iklimlerde seneniñ bir mevsiminde kesretli olan yağmurlardan muhâfaza için [çadırı] katrânlı muşamma‘ ile örtüdüm.” şeklinde bir çeviri önerisi getirmek yerinde olacaktır.

Kelime eksikliğinden kaynaklanan ifade bozukluğu durumu Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	مسافرلرم اسكان اولندقلرى كىبى، بر كوزل يمكله قوتلرینی اعاده ایتمكى دوشوندم ¹⁴⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Misâfirlerim iskân oldukları gibi, bir güzel yemekle kuvvetlerini i'ade etmegi düşündüm
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	As soon as I had secured my two weak, rescued prisoners, and given them shelter, and a place to rest them upon, I began to think of making some provision <u>for them</u> ¹⁵⁰
İngilizce metnin çevirisi	Kurtardığım bu iki zayıf esirin güvenliğini sağlayıp onlara dinlenecek bir yer ve [kalacak] bir barınak verir vermez, <u>onlar için</u> biraz yiyecek ve içecek hazırlamayı düşünmeye başladım

Bu cümlede virgülden sonra bulunması gereken fakat kullanılmayan bir tümleş eksikliği dikkati çekmektedir. Böyle bir tasarruf tümleş eksikliğinden kaynaklanan bir anlatım bozukluğuna neden olmaktadır. Asıl metne bakıldığında *for them* “onlar için” ya da “onlara” şeklinde geçen ifade Şemseddin Sâmî çevirisinde yer almadığı için bir tümleş eksikliğinden kaynaklanan ifade bozukluğu ortaya çıkmıştır.

Asıl metinde *for them* “onlar için” şeklinde geçen ifadeyi ekleyip ilgili cümlenin çevirisini “misâfirlerim iskân oldukları gibi, güzel bir yemekle onlara (misafirlerine) tüm kuvvetini i'ade etmegi düşündüm.” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	مسافرلرم بو وجهله قارلرینی طویوردقن صکره، صحبتبه کیریشمکه باشلادق ¹⁵¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Misâfirlerim bu vechile karınlarını toyurdukdan şoñra, şohbete girişmege başladık
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I sat down, and ate my own dinner also with them, and, as well as I could, cheered <u>them</u> and encouraged <u>them</u> ¹⁵²
İngilizce metnin çevirisi	Ben de oturdum ve onlarla birlikte yemeğimi yedim ve yapabildiğim kadarıyla <u>onları</u> eğlendirdim ve cesaretlendirdim

¹⁴⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 124

¹⁵⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 385

¹⁵¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 125

¹⁵² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 386

Yine bu cümlede virgülden önce bir yan cümle ve virgülden sonra ana cümle yapısı söz konusudur. Virgülden önceki cümlenin öznesi olan *misâfirlerim* kelimesinin virgülden sonraki cümlede tümleç göreviyle kullanılmalısı gerekirdi. Yani virgülden sonra kullanılmayan *misâfirlerimle* ya da *onlarla* tümleci ana cümlede bir ifade bozukluğuna neden olmuştur. Asıl metne bakıldığında *them* “onlar, onları” kelimesinin bu işlevi gerçekleştirmek için kullanıldığı da görülmektedir.

Tüm bunlar dikkate alındığında “*misâfirlerim* bu vechile *çarınlarını* *toyurdukdan* sonra, *onlarla* (*misafirlerimle*) *şöhbete* girişmeğe başladık” şeklinde yapılacak bir çeviri önerisi, yan cümleyi ana cümleye bağlarken ortaya çıkması muhtemel ifade bozukluğunu önleyecek ve daha uygun bir çeviri niteliği taşıyacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	کیدوب آرایه بیله جکی هر شیدن بنی محروم بر اقامزدی ¹⁵³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Gidüp arayabileceği <u>her şeyden</u> beni mahrûm bırakmazdı
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I wanted <u>nothing</u> that he could fetch me, nor any company that he could make up to me; I only wanted to have him talk to me ¹⁵⁴
İngilizce metnin çevirisi	Benimle yapabileceği herhangi bir arkadaşlığı ne de onun bana alıp getirebileceği <u>hiçbir şeyi</u> [ondan] istemedim. Sadece onun benimle konuşmasını istedim.

Her şey ve *hiçbir şey* ifadeleri, belgisizlik zamiri olan *şey* kelimesi ve bu kelimeyi belgisizlik açısından belirten iki ayrı sıfattan müteşekkil yapılarıdır. Bunlardan *her şey* yüklemi olumlu cümlelerde kullanılırken; *hiçbir şey* yüklemi olumsuz cümlelerde kullanılır.

*Her şeyi, ama istisnasız her şeyi bir tarafa bırak ve doğruca bizim eve git. Kasada üzerinde senin fotoğrafın olan utaport, kimlikler ve yeteri kadar para bulacaksın.*¹⁵⁵

*Kiliseler tahrip edilmeyeceği gibi mesken de edilmeyecek ve onlardan hiçbir şey eksiltilmeyecektir.*¹⁵⁶

Şemseddin Sâmî'nin çevirisine bakıldığında, olumlu yüklemle kullanılması gereken *her şeyden* ifadesi olumsuz anlamlı *bırakmazdı* yüklemiyle kullanılmıştır. Burada cümle olumsuz yüklemden müteşekkil olduğu için *hiçbir şeyden* ifadesini tercih edip kullanmak doğru bir yaklaşım olacaktır.

Asıl metinde bu çeviriye denk gelen cümleye dikkat edecek olursak üzerinde durduğumuz ifade *nothing* “hiçbir şey” kelimesiyle karşılanmıştır.

Tüm bunların eşliğinde ilgili cümleye “gidüp arayabileceği hiçbir şeyden beni mahrûm bırakmazdı” şeklinde bir çeviri önerisi getirmek uygun olacaktır.

¹⁵³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 35

¹⁵⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 102

¹⁵⁵ Uçar, Orkun (2007). *Derin İmparatorluk*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, s. 44-45

¹⁵⁶ Atalay, Orhan (1999). *Doğu-Batı Kaynaklarında Birlikte Yaşama*, İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları, s. 95

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	مثلا بر تخته پایمق ایتمه ایچ آچاچ کسوب ایکی طرفدن لزومی درجه سنه
Osmanlı Türkçesi ile	قدر اینجالتجه به قدر یونتمقلغم لازم کلیردی ¹⁵⁷
Çeviriyazı ile	Meselâ bir tahta yapmak étse idim ağaç kesüp iki taraftan lüzümî derecesine kadar inceltinceye kadar yontmağlığım lâzım gelirdi
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	For example, if I wanted a board, I had no other way but to cut down a tree, set it on an edge before me, and hew it flat on either side with my axe, till I brought it to be thin as a plank, and then dub it smooth with my adze
İngilizce metnin çevirisi	Mesela, bir tahta istiyorsam, bir ağacı kesmek, onu bulunduğum yerin önüne yatırmak ve bir tahta gibi onu inceltinceye kadar baltayla her iki tarafımı yontmaktan ve sonra keserimle onu düzlemekten başka hiçbir çarem yoktu.

Et- fiili dilimize daha çok Arapça ve Farsçadan girmiş alıntı kelimeleri fiilleştirmek üzere kullanılmaktadır.¹⁵⁸ Fakat Türk dilinde /-mAk/ isim-fiil eki almış bir fiilden sonra *et-* yardımcı fiili getirilerek birleşik fiil oluşturulamaz. Yukarıdaki cümlede geçen *ét-* fiili *tahta yapmak* isim-fiil grubundan sonra getirilerek isim-fiil grubu yüklemleştirilmeye çalışılmış ortaya “tahta yapmak étse idim” şeklinde bir yapı çıkmıştır.

Asıl metne bakıldığında bu ifadenin *if I wanted a board* “eğer bir tahta [yapmak] isteseydim” şeklinde olduğu görülecektir.

Şemseddin Sâmî tarafından yapılan bu çeviride dikkat edilmesi gereken ikinci bir hususiyet ise *kadar* kelimesinin art arda kullanılmasıdır. Bu durumun sonucunda cümlede aynı sözcüğün bir cümlede gereksiz yere bir ahenk yaratmayacak biçimde tekrarlanması¹⁵⁹ meydana gelmiştir.

Tüm bu niteliklerin eşliğinde ilgili cümlelerin çevirisini “meselâ bir tahta yapmak isteseydim, ağaç kesip iki taraftan gerekli olan mikdâr kadar inceltmek için yontmam lâzım geliyordu.” şeklinde güncelleyebiliriz.

Kelime ya da eklerin ses uyumsuzluğu oluşturacak şekilde tekrar edilmesinden kaynaklanan ifade bozukluğu Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ساحله کیتدم، که اوراده وحشیلکرینک آتاری، اولکی دفعه کی کبی، باقی
Osmanlı Türkçesi ile	قالمشیدی ¹⁶⁰
Çeviriyazı ile	Sâhile gitdim, ki orada vahşîliklerinin âşârı, evvelki def aki gibi, bākî kalmış-ıdı
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	especially as, going down to the shore, I could see the marks of horror which the dismal work they had been about had left behind it - viz. the

¹⁵⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 38

¹⁵⁸ Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları, s. 792

¹⁵⁹ Yakıcı, Ali (vd.) (2006). *Türkçe-1 Yazılı Anlatım*, s. 376

¹⁶⁰ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 98

	blood, the bones, and part of the flesh of human bodies eaten and devoured by those wretches with merriment and sport ¹⁶¹
İngilizce metnin çevirisi	Özellikle sahile gittiğimde yaptıkları iç karartıcı işin geride kalan korkunç izlerini yani, oyun ve eğlence ile uğraşan bu alçak herifler tarafından yok edilmiş ve yenmiş insan vücuduna ait et parçalarını, kemikleri ve kanı görebildim

Burada yer alan *evvelki def‘aki* ifadesi orijinal metinde geçmemekle birlikte bu kullanım ancak Şemseddin Sâmî'nin Fransızca asıl metne bağlı kalması sonucu ortaya çıkan çeviride sadakat ile izah edilebilir. Zira kendisi de yaptığı çeviriyi “Fransızcadan harfiyen tercüme olunmuştur” ifadesiyle dile getirmektedir. Bu cümlede asıl üzerinde durulması gereken husus *evvelki def‘aki* ifadesinin Türk dili için ne derece uygun, ne kadar sık ve yaygın kullanılıyor olmasıdır. Bugün hiç kullanılmayan bu ifadenin yerine *evvelki seferde olduğu gibi, evvelkinde olduğu gibi, evvelki gibi* şeklinde çeviri önerileri ileri sürülebilir.

Bu bilgiler eşliğinde bu cümlelinin çevirisini “Sâhile gitdim, ki orada vahşiliklerinin âsârı, evvelkinde olduğu gibi, bâkî kalmış-ıdı” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	اسكى مسكنى تكرار كوردىكمده كى سونجم ايناتيله ميه جق درجه ده اولوب
Osmanlı Türkçesi ile	صالبينجق يتاغده اعضاى بدنمى راحتلانديردم ¹⁶²
Çeviriyazı ile	Eski meskenimi tekrâr gördüğümdeki <u>sevincim inanılamayacak derecede olup şalıncağ yatağım</u> da a 'zâ-yı bedenimi <u>râhatlandırđım</u>
İlgili cümlelinin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I cannot express <u>what a satisfaction it was to me to come into my old hutch, and lie down</u> in my hammockbed ¹⁶³
İngilizce metnin çevirisi	Eski kulübeme gelmenin ve hamak yatağımda uzanmanın <u>beni nasıl memnun ettiğimi</u> anlatamam.

Bu cümlede iki duruma dikkat çekmek gerekir. Birincisi yan cümlede kullanılan /-İp/ zarf-fiil eki hakkındadır. /-İp/ zarf-fiil ekiyle yapılan yan cümle ana cümlede gerçekleşen işin bir önceki aşamasını göstermeyi hedefler. *Atalarından görüp öğrendiler* örneğine bakılacak olursa atadan görmek öğrenmenin ilk aşamasını ortaya koyar. Oysa Şemseddin Sâmî tercümesinde yaşanan bir sevincin derecesi *ol-* fiiline getirilen /-İp/ zarf-fiil ekiyle yan cümle yapılmış ve bu yan cümle izahına çalıştığımız kaideye uygun olmayacak bir surette ana cümleye bağlanmıştır. Burada yan cümle yapmak yerine iki ifadeyi de bağımsız cümle haline dönüştürmek daha uygun olacaktır.

İkinci dikkat çekeceğimiz husus ise *rahatlandır-* fiili üzerinedir. Kâmûs-ı Türkî'de “dinlenmek yorgunluk almak, istirahat etmek” anlamına gelecek şekilde *rahatlanmak*¹⁶⁴ kelimesi tespit edilse de /-Dir/ ettirgenlik ekini almış hali görülmemektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde ilgili kelimeye rastlanmamaktadır. Ancak Babürnâme'de geçen bir

¹⁶¹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 292

¹⁶² Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 63

¹⁶³ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 177

¹⁶⁴ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, s. 653

ifadenin *altın ve gümüş sürahi ve kadehleri, bütün meclis takımlarını o zaman toplayıp, hepsini kırdım; içkiyi terk edip, gönlümü rahatlandırdım*¹⁶⁵ şeklinde diliçi çevirisinin yapılması belli bir dönemde bu kelimenin kullanıldığı fikrini bizde uyandırmaktadır. Dönemi için semantik ve morfolojik anlamda *rahatlandırdı*- fiili kullanılsa da günümüz için aynı ifadeleri söylemek mümkün değildir. Zira sözlüklerde dahi bu kelimeye rastlanmamaktadır. Bu kelimenin yerine bugün *rahat ettirmek, rahata erdirmek, rahata kavuşturmak* gibi ifadeler kullanılmaktadır. Asıl metne bakıldığında ise *rahatlandırdı*- fiili için *lie down* “yatmak, uzanmak, boylu boyunca yatmak” anlamına gelen bir kelime kullanılmıştır.

Bu iki durumu göz önüne alarak Şemseddin Sâmî'nin çevirisini “Eski meskenimi tekrâr gördüğümdeki sevincim inanılmayacak derecede idi. [Orada] Salıncak yatağında a'zâ-yı bedenimi rahâat etdirdim (dinlendirdim)” şeklinde güncellemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	ذاتاً پیاغامه سویلمکی اوکرتیوردم ¹⁶⁶
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Zâten papağanıma <u>söylemegi</u> öğretiyordum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I diverted myself with talking to my parrot, and teaching him to <u>speak</u> ¹⁶⁷
İngilizce metnin çevirisi	Kendimi papağanımla konuşmaya yönlendirdim ve ona <u>konuşmayı</u> öğretiyordum.

Malumdur ki papağanlar kendilerine ezberletilen sözcükleri tekrar ederler. Bilinçli yapılmayan bu eyleme konuşmak yerine söylemek demek daha uygundur. Yukarıdaki cümlede geçen *papağanıma söylemegi öğretiyordum* ifadesinde söylemeyi öğretmek her ne kadar sorunsuz bir kullanım olsa da bunun yerine *konuşmayı öğretmek* ifadesini tercih etmek daha yerinde bir çeviri yaklaşımı olacaktır. Zira asıl metne bakıldığında *talk* ve *speak* kelimeleri konuşmak kelimesinin kullanılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Bu sebeple ilgili cümlelerin çevirisini “Zâten papağanıma konuşmağı öğretiyordum” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	صندالی اویناتمق نصل ممکنسز اولمشیدیسسه بونی تحریک ایتمک ده اویله جه محال اولدی ¹⁶⁸
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Şandالی oynatmak nasıl <u>mümkümsiz</u> olmuş-ıdıysa bunu tahrik étmek de öylece muhâl oldu
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I was unable to stir it up again, or to get under it, <u>much less</u> to move it forward towards the water; so I was forced to give it over ¹⁶⁹

¹⁶⁵ Arat, Reşit Rahmetî (1985), *Baburnâme [Babur'un Hatıratı]*, Ankara: KTB Yayınları, s. 501

¹⁶⁶ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 63

¹⁶⁷ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 189

¹⁶⁸ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 75

¹⁶⁹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 199

İngilizce metnin çevirisi	Onu, suyun [denizin] ilerisine doğru hareket ettirmek <u>bir yana (söyle dursun)</u> , onun altına girmeyi ya da onu yerinden oynatmayı bile başaramadım; bu yüzden onu bırakmak zorunda kaldım
---------------------------	---

Mümkümsiz kelimesi Kâmûs-ı Türkî’de “‘imkânsız yerine ve gayr-i mümkün ma‘nâsıyla müsta‘mel galat ta‘bîrdir”¹⁷⁰ şeklinde geçmektedir. İlgili kelimeye Türk Dil Kurumunun Türkçe Sözlüğünde rastlanmamaktadır. *Mümkün* kelimesi if‘âl bâbında çekimlenen *imkân* kelimesinin ism-i fâilidir.¹⁷¹ Türk dilinin biçim bilgisi dikkate alındığında görülecektir ki, *imkân* kelimesi /+sIz/ ekini almaya müsait iken *mümkün* kelimesinin böyle bir niteliği yoktur. Zaten Şemseddin Sâmî, kendi ifadesinde de bunu *galat ta‘bîrdir* “hatalı kullanımdır” diyerek belirtmektedir. Bununla birlikte galat ta‘bîrdir diye beyanda bulunan Şemseddin Sâmî’nin ilgili kelimeyi çeviri yaparken kullandığı yukarıdaki cümlede tespit edilmiştir.

Eğer *mümkümsiz* kelimesinin morfolojik kuruluşu doğru kabul edilirse o zaman if‘âl babında çekimlenen birçok kelimenin ism-i fâiline /+sIz/ ekini getirmek suretiyle *müslimsiz*, *mübihsiz*, *mübrizsiz*, *mübşirsiz*, *mücbirsiz*, *müdrüksiz*, *müsrifsiz*, *mükrimsiz* gibi kelimelerin kurulumu mümkün hale gelir. Bunlar anlam ve kurulum açısından doğru olmayan kelimelerdir.

Asıl metinde, *mümkümsiz* kelimesinin *much less* “şöyle dursun, bir yana” şeklinde geçtiği görülmektedir. Burada *mümkümsiz* kelimesinin kullanımı yerine ilgili cümlede *imkân* kelimesine /+sIz/ ekini getirerek cümleyi yeniden kurgulamak gerekir. Bu sebeple ilgili cümleyi “Şandalı oynatmak nasıl imkânsız olmuş-ıdıysa bunu tahrik etmek de öylece muhâl oldu” şeklinde düzenlemek gerekir.

Şemseddin Sâmî’nin Fransızcadan Tercümesi	کچی دریسندن یاپلمش قورقونج اوله جق درجه ده اوزون و چرکین بر شاپقه
Osmanlı Türkçesi ile	م وار ایدی ¹⁷²
Çeviriyazı ile	Keçi derisinden yapılmış <u>korğunç</u> olacak derecede <u>uzun</u> ve <u>çirkin</u> bir şapkam var idi
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I had a <u>great high shapeless</u> cap, made of a goat’s skin ¹⁷³
İngilizce metnin çevirisi	Keçi derisinden yapılmış, <u>oldukça uzun</u> , <u>biçimsiz</u> bir şapka vardı

Bu cümlede önce *korğunç* olacak derecede ifadesini ele almak gerekir. *Korğunç* sözcüğü işlev açısından zaten sıfat görevi üstlendiği ve derece sözcüğünü tek başına nitelemeye yettiği için kendisini sıfat yapmak için *ol-* fiiline getirilecek gelecek zaman anlamlı bir sıfat-fiile ihtiyaç duymamaktadır. Bu nedenle burada *korğunç* olacak derecede şeklinde bir çeviri yapmak yerine bu ifadenin *korğunç* derecede şeklinde çevrilmesi uygun olacaktır.

Ayrıca yukarıda altı çizilmiş bir şekilde belirtilen ifadede ortak bir sıfat kullanımı söz konusudur. *Korğunç* olacak derecede ifadesi ortak bir kullanımla “uzun ve çirkin”

¹⁷⁰ Şemseddin Sâmî (1302). *Kâmûs-ı Türkî*, s. 1406

¹⁷¹ Develi, Hayati (2009). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*, İstanbul: Kesit Yayınları, s. 54

¹⁷² Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 86

¹⁷³ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 238

sıfatlarını miktar açısından derecelendirmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken şudur ki, *korğunç olacak derecede* zarfı “çirkin” sıfatı için yerinde bir kullanım olurken yani çirkinliğin ürkütücü boyutunu ortaya koyarken, olumlu anlam içeren “uzun” sıfatı için aynı işlevi yerine getirememektedir. Zira uzunluğun derecesi korkunçlukla değil “fazla” ya da “oldukça” zarfı ile miktar açısından derecelendirilebilir. “Ölü sayısı korğunç derecede arttı.”¹⁷⁴ ve “çocuk kendini korğunç derecede küçük, korğunç derecede yalnız ve yitik hissetti.”¹⁷⁵ cümleleri bu durumu net bir şekilde örneklendirmektedir. Zaten metnin orijinalinde de *korğunç olacak derecede* ifadesi a *great high* “oldukça uzun” şeklinde kullanılmıştır.

Bununla beraber üzerinde durulması gereken bir başka hususiyet *çirkin* sıfatıdır. Bu kelime canlı varlıklar için güzel olmayanı ifade etmek üzere kullanılır. Cansız varlıklar için çirkin kelimesini kullanmak uygun değildir. Bunun yerine cansız varlıkların güzel olmayan görüntüsü için *kötü, biçimsiz, şekilsiz, hoş olmayan* gibi kelimeler tercih edilebilir. Yukarıdaki cümlede cansız bir varlık olan şapka için çirkin sıfatı kullanılmıştır. Oysaki asıl metne bakıldığında *çirkin* sıfatının *shapeless* “biçimsiz” kelimesiyle karşılandığı görülmektedir.

Tüm bu bilgiler çerçevesinde ilgili cümlenin çevirisini “Keçi derisinden yapılmış korğunç derecede uzun ve biçimsiz bir şapka var idi” şeklinde güncellemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بعض دفعه شیطان اولدیغنی تصور ایدیوردم ¹⁷⁶
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Ba'zı def'a şeytân oldığımı taşavvur édiyordum
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	<u>Sometimes</u> I fancied it must be the devil ¹⁷⁷
İngilizce metnin çevirisi	<u>Bazen</u> onun bir şeytan olması gerektiğini (olabileceğini) düşündüm

Her ne kadar dönemi için kullanıma müsait bir sözcük olsa da *ba'zı def'a* ifadesi bugün kullanıldığı cümle itibarıyla uygun bir zaman zarfı niteliği taşımamaktadır. Bu cümlede geçen *ba'zı def'a* ifadesi için asıl metinde de geçen *sometimes* “bazen, ara sıra” kelimesi de dikkate alınırsa bu sözcüğün “bazen” şeklinde çevrilmesi hem söyleyiş hem de çeviri sadakati açısından daha uygun olacaktır. Bu sebeple ilgili cümlenin çevirisini “Ba'zen şeytân oldığımı taşavvur édiyordum” şeklinde düzenlemek daha uygun olacaktır.

¹⁷⁴ <https://www.yenisafak.com/dunya/olu-sayisi-korkunc-derecede-artti-546407> – 20.02.2018

¹⁷⁵ Aytmatov, Cengiz (1995). *Beyaz Gemi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, e-kitap, s. 20

¹⁷⁶ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 88

¹⁷⁷ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 246

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	قیانک تیه سنده یر لشوب باشم مردیونمک او جنى كچميه جك صورته
Osmanlı Türkçesi ile	178 طورددم
Çeviriyazı ile	Kayanın tepesinde yerleşüp başım merdivenimiñ ucunu geçmeyecek şüretde turdum
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I <u>clambered up</u> to the top of the hill, by my two stages, as usual; standing so, however, that my head did not appear above the hill ¹⁷⁹
İngilizce metnin çevirisi	Her zaman olduğu gibi iki hamlede tepenin üstüne <u>tırmandım</u> ; Bununla birlikte tepenin üzerinden başım görünmesini diye bekledim

Yukarıdaki altı çizili ifadede geçen *yerleş-* fiili ve onu etkileyen /+de/ hal eki üzerinde durmak gerekir. *Yerleş-* fiili, Türk Dil Kurumunun sözlüğüne göre kavram alanı açısından dokuz farklı manayı karşılamaktadır. Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakıldığında *yerleş-* fiilinin bu dokuz kullanımı içerisinde altı tanesinin /+e/ yönelme eki aldığı; üç tanesinin de yalın halde kullanıldığı görülmektedir. Yukarıdaki cümlede geçen *yerleş-* fiili bunlar içerisinde “bir yer bulup oturmak”¹⁸⁰ anlamına gelecek şekilde kullanılmış ve Türk Dil Kurumu sözlüğünde /+e/ yönelme eki almış bir biçimde gösterilmiştir.

Yerleş- fiilinin aslında bir bölge veya yeri geçici ya da sürekli olarak kaplamak anlamına geldiği düşünülürse ilgili fiilin yönelme eki ile kullanılmasındansa bulunma hali ile kullanılması dil mantığı çerçevesinde daha doğrudur. Zira yöneldiğimiz değil; bulunduğumuz alana yerleşme işlemi gerçekleştiririz. “Yesevî tarzındaki hikmetleri ve menkıbeleri ile Türkler arasında büyük bir şöret ve nüfuz kazanan Süleyman Hakîm Atâ’dır. Hakîm Atâ *Hârizm*’de yerleşip irşada başladı.”¹⁸¹ ifadesi bu durumu güzel bir şekilde örneklendirmektedir. Fakat bugün yaygın olarak “Abdurrahman bölgedeki diğer şehirleri ele geçirdikten sonra *Zerenc*’e yerleşip İslâm’ı yaymaya çalıştı.”¹⁸² örneğinde de görüldüğü üzere yerleşmek fiili yönelme eki ile kullanılmaktadır.

Tüm bu veriler dikkate alındığında Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan yaptığı “*Kayanın tepesinde yerleşüp başım merdivenimiñ ucunu geçmeyecek şüretde turdum*” tercümesi Türk dilinin işleyişi açısından uygun olan yaklaşımdır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	لكن اوزرينه تفنكمله نشان آلم و در حال یره اولی دوشدی ¹⁸³
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Lâkin üzerine tüfengimle nişan aldım ve derhâl yere <u>ölü düşüdi</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	so I was then obliged to shoot at him first, which I did, and <u>killed</u> him at the first shot ¹⁸⁴
İngilizce metnin çevirisi	Bunun üzerine önce ona ateş etmek zorunda kaldım, öyle de yaptım ve ilk atışta onu <u>öldürdüm</u>

¹⁷⁸ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 101

¹⁷⁹ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 320

¹⁸⁰ Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe Sözlük*, s. 2580

¹⁸¹ Erarslan, Kemal (1989). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, s. 161

¹⁸² Aydın, Osman (2014). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, s. 282

¹⁸³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 103

¹⁸⁴ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 323

Bu cümlede geçen *yere ölü düştü* ifadesi anlam karışıklığı içermektedir. Bu ifade iki şekilde yorumlanabilir: Birincisi yere düşen bir ölünün varlığı, ikincisi ise birisinin vurularak ölmüş bir şekilde yere düşmesidir. Bu anlam karışıklığını gidermek için çeviriye tabi tutulan ana metinde olmasa bile hıfzedilen bir sözcüğün varlığını düşünüp bir takım eklentiler yapılabilir.

Bu cümledeki mevcut anlam karışıklığını gidermek için ilgili cümlenin “Lâkin üzerine tüfengimle nişan aldım ve derhâl ölü (ölmüş) [bir şekilde] yere düştü.” biçiminde çevrilmesi gerekir. Zira asıl metinde geçen *I killed him at the first shot* “ilk atışta onu öldürdüm” ifadesi bu duruma açıklık getirmektedir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	اولا كنديسنه ادى جمعه اولديغنى اوكر تدم، كه بو بنم حكم التته كيرديكى كونى اكدير مك اوزره كنديسنه ويرديكم اسمدر ¹⁸⁵
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Evvelâ kendisine <u>adı</u> Cum'a olduğunu <u>öğrettim</u> , ki bu benim hükümüm altına <u>girdiği</u> günü <u>añdırmak</u> üzere kendisine <u>verdiğim</u> isimdir
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	and first, I <u>let him know his name</u> should be Friday, which was the day I saved his life: I called him so for the memory of the time ¹⁸⁶
İngilizce metnin çevirisi	önce, <u>onun adının</u> hayatımı kurtardığım gün olan Cuma olacağını ona <u>bildirdim</u> . O günün hatrası olması için onu bu şekilde adlandırdım

Bu cümlede geçen iki hususun üzerinde durmak gerekir. Birincisi “Evvelâ kendisine adı Cum'a olduğunu öğrettim” cümlesinde kullanılması gereken /+nın/ ilgi hali eki kullanılmamıştır. Bu sebeple “adı” kelimesi ile “olduğu” kelimesi arasında söyleyiş uyumsuzluğu mevcuttur. Bu uyumsuzluk ilgili ekin getirilip “Evvelâ kendisine adının Cum'a olduğunu öğrettim” şekliyle düzeltilebilir.

İkinci olarak burada Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan çevirdiği bu cümlenin İngilizce metninde geçen karşılığı üzerinde bir mütalaa yapmanın doğru olacağı kanaatini taşımaktayız.

“And first, I let him know his name should be Friday, which was the day I saved his life: I called him so for the memory of the time” cümlesini birçok mütercim Daniel Defoe'den şu şekilde çevirmiştir:

- Önce ona isminin Cuma olacağını öğrettim. Onu kurtardığım gün Cuma idi. O günün bir hatrası olmak üzere ona bu ismi vermiştim.¹⁸⁷

- İlkın, adının Cuma olacağını öğrettim, bu onu kurtardığım gündü. O günün anısı olmak üzere ona bu adı vermiştim.¹⁸⁸

- Önce, adının Cuma olacağını öğrettim, bu onu kurtardığım gündü. O günün anısına bu adı vermiştim.¹⁸⁹

- Önce ona isminin Cuma olacağını öğrettim. Onu kurtardığım gün Cuma idi. O günün bir hatrası olmak üzere ona bu ismi vermiştim.¹⁹⁰

¹⁸⁵ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 106

¹⁸⁶ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 328

¹⁸⁷ Defoe, Daniel (2007). *Robinson Crusoe*, (Çev. Mustafa Bahar), İstanbul: İskele Yayıncılık, s. 201

¹⁸⁸ Defoe, Daniel (1992). *Robinson Crusoe*, (Çev. Akşit Göktürk), İstanbul: Görsel Yayınlar, s. 178

¹⁸⁹ Defoe, Daniel (2004). *Robinson Crusoe*, (Çev. Celal Öner), İstanbul: Alkım Yayıncılık, s. 118

¹⁹⁰ Defoe, Daniel (2010). *Robinson Crusoe*, (Çev. Ahmet Tekin), İstanbul: Kumsaati Yayınları, s. 201

Bu çevirilerde dikkat edilmesi gereken “ona isminin Cuma olacağını öğrettim” cümlesidir. Bu cümle asıl metinde *I let him know his name should be Friday* şeklinde geçmektedir. Burada *öğret-* fiilini kullanarak çeviri yapmayı gerektirecek bir durum bulunmamaktadır. *Öğretmek* şeklinde çevirilen *let him know* ifadesi *let (somebody) know* şeklinde incelendiğinde *birine bir şey bildirmek* anlamıyla çevirisinin yapılabileceği ortaya çıkar.

Öğretmek ile bildirmek arasında tarz açısından bir eylem farklılığı söz konusudur. Bildirmek fiili biraz daha statü açısından alt-üst seviyede bulunan insanların herhangi bir durumu bir başkasına aktarmaları hususunda tercih ettikleri bir ifade şeklindedir. Ayrıca tarz farkını bu ifadelerin devamında gelen *I likewise taught him to say Master; and then let him know that was to be my name* “Aynı şekilde ona Efendi demeyi öğrettim ve daha sonra bunun [efendi kelimesinin] benim adım olduğunu ona bildirdim” cümlesindeki *Master* “efendi” sözcüğü açıkça ortaya koymaktadır.

Tüm bu sebepler dâhilinde, hemen hemen tüm çevirilerde *let him know* ifadesi için yapılan “öğretmek” çevirisi yerine “bildirmek” şeklinde yapılacak olan çeviri asıl metne ve yazarın niyetine duyulan sadakat açısından daha uygun bir tercihtir.

Böylelikle ilgili cümlenin çevirisini “Evvvelâ kendisine adı[nı] Cum’a olduğunu bildirdim, ki bu benim hükümüm altına girdiği günü aındırmak üzere kendisine vèrdiğim isimdir” şeklinde düzenlemek uygun olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بوندن فرصت آله رق هر شينك خالقى اولان الله حقيقى يى بيلمك خصوصنده
Osmanlı Türkçesi ile	کندیسنه درس ویردم ¹⁹¹
Çeviriyazı ile	Bundan <u>fırsat</u> alarak her şey'in hâliki olan Allâh-ı hâkîkiyi bilmek huşuşunda kendisine ders verdim
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	<u>From these things</u> , I began to instruct him in the knowledge of the true God ¹⁹²
İngilizce metnin çevirisi	<u>Bu şeylerden sonra</u> , Gerçek Tanrı'yı bilme hususunda onu bilgilendirmeye başladım

Bu cümlede geçen *fırsat almak* ifadesi üzerinde durmak gerekir. Bu ifade birleşik fiil oluşturmak amacıyla “fırsat” ve “almak” fiilinden teşekkül etmektedir. Türkçede bu yol ile çok sayıda atasözü, deyim, birleşik fiil ve birleşik söz şeklinde ifadeler oluşturulmuştur. Fırsat beklemek (aramak), fırsat bilmek, fırsat bu fırsat, fırsat bulmak, fırsat düşmek (çıkmaq), fırsat kollamak (gözlemek), fırsat sakal altından geçer, fırsat her zaman ele geçmez, fırsat vermek, fırsatı ganimet bilmek, fırsatı kaçırmak, fırsatını düşürmek, fırsattan istifade etmek, fırsat düşkünü, fırsat düşkünü, fırsat eşitliği, fırsat yoksulu¹⁹³ fırsatı fevt etmemek¹⁹⁴ gibi sözcük grupları bugün sıkça kullanılan ifadelerdir.

Bunlar incelendiğinde içlerinde “fırsat almak” şeklinde bir kullanım görülmemektedir. Bu durum açıkça ortaya koyuyor ki Şemseddin Sâmî'nin “fırsat” ve

¹⁹¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 114

¹⁹² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 345

¹⁹³ Türk Dil Kurumu (2010). *Türkçe Sözlük*, s. 870

¹⁹⁴ Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C. II, İstanbul: İnkılap Kitabevi, s. 783

“almak” fillerini yan yana getirerek oluşturmuş olduğu *fırsat almak* birleşik fiil kullanımı kendi şahsî tasarrufudur. Kâmûs-ı Türki'de de “fırsat her vakit ele geçmez, fırsattan istifade etmek, fırsat beklemek, bulmak, vermek, fırsatı elden kaçırmak=fevt etmek”¹⁹⁵ gibi kullanımlar mevcutken *fırsat almak* şeklinde teşekkül eden böyle bir birleşik fiile rastlanmamaktadır.

Asıl metne bakıldığında ilgili ifadenin yerinde *from these things* “bunlardan, bu şeylerden” şeklinde bir kullanım söz konusudur. Burada gizlenen bir “sonra” kelimesi düşünüldüğünde bu kullanımın çevirisi “bunlardan sonra” ya da “bu şeylerden sonra” biçiminde yapılabilir.

Tüm bunlar dikkate alındığında Şemseddin Sâmî'nin “bundan fırsat alarak” şeklinde Fransızcadan harfiyen yaptığı tercümede geçen “fırsat almak” birleşik fiili Türk dilinin işleyiş yapısına uygun olmadığı için bu ifadenin “bunu fırsat bilerek” şeklinde bir çeviri işlemine tabi tutulması yerinde olacaktır. Böylelikle “fırsat almak” ifadesi “fırsat bilmek” şekline dönüştürülmüş olur. Böylece ilgili cümlenin çevirisini “Bunu fırsat bilerek her şey' in hâliki olan Allâh-ı hakîkiyi bilmek huşûşunda kendisine ders verdim” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	کندیسی جبار تلندیرمکه چبالادم و کندیسی دخی بکا بونک مثلنی وعد و امرمه تمامیله امتثال ایدرسه عمرینی قورتارمق ایچون کندی عمرمی تهلاکه په قویمغی وعد ایندم ¹⁹⁶
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Kendisini cesâretlendirmeye çabaladım ve kendisi daği baña bunuñ mişlini va 'd ve emrime tamâmiyla imtişâl ederse 'ömrini kırtarmak için kendi 'ömrümü <u>tehlikeye koymağı</u> va 'd étdim
İlgili cümlenin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I comforted him as well as I could, and told him <u>I was</u> in as much <u>danger</u> as he, and that they would eat me as well as him ¹⁹⁷ ... So I asked him whether, if I resolved to defend him, he would defend me, and stand by me, and do just as I bid him ¹⁹⁸
İngilizce metnin çevirisi	Yapabildiğim kadar onu rahatlattım ve onun kadar benim de <u>tehlikede olduğumu</u> ve onun gibi beni de yiyeceklerini ona söyledim ... Bununla birlikte, eğer onu korumaya karar veririm, onun da beni koruyup korumayacağını, benimle kalıp kalmayacağını ve ondan istediğim şeyleri yapıp yapmayacağını ona sordum

Bu cümlede geçen *tehlikeye koymak* ifadesi üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türki adlı eserinde bu ifade *kendisini, cânını tehlikeye koymak*¹⁹⁹ şeklinde geçmektedir. Yine bu ifadeye, Mehmet Zeki Pakalın'ın Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü adlı eserinin ikinci cildinde²⁰⁰ *kellesini koltuğunun altına*

¹⁹⁵ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türki*, s. 989

¹⁹⁶ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 119

¹⁹⁷ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 368

¹⁹⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 369

¹⁹⁹ Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türki*, s. 455

²⁰⁰ Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: MEB Yayınları, s. 239

almak deyiminin açıklamasında “canını tehlikeye koymak, ölümü göze almak” şeklinde rastlamak mümkündür. Bu ifade dönemi için kullanımı uygun olsa da günümüz Türkçesinde *canını tehlikeye koymak* yerine daha çok *canını tehlikeye atmak* şekli tercih edilmektedir. Dönemi için kullanıma açık olan bu deyim, içinde bulunduğumuz dil özellikleri içerisinde aynen değil değişime uğramış şekliyle yaşamaktadır. Bu nedenle çeviride kullanılan ‘*ömrünü tehlikeye koymak*’ ifadesi ahenk ve söyleyiş özelliği açısından *canını tehlikeye atmak* deyimini kadar kulağa hoş ve tanıdık gelmemektedir.

Asıl metne bakıldığında ‘*ömrümü tehlikeye koymağı* va’d *étdim*’ ifadesini *I was in as much danger as he* “onun kadar ben de *tehlikede*ydim” şeklinde görmek mümkündür.

Tüm bu verilerin eşliğinde ilgili cümlelerin çevirisini “Kendisini cesâretlendirmeye çabaladım ve kendisi dağı baña bunun mişlini va’d ve emrime tamâmiyla imtişâl ederse ‘ömrünü kırtarmak için kendi ‘ömrümü *tehlikeye atmağı* va’d *étdim*” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî’nin Fransızcadan Tercümesi	کندیلرینه هر نه لازم اوله بيله جکسه ویردم و بزه عودتله رینی آکلاتمق ایچون ایده جکلری اشارتی قرار لاشدیردق ²⁰¹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Kendilerine her ne lâzım olabileceksé vérdim ve bize ‘avdetlerini <u>anlatmak</u> için édecekleri işareti <u>karârlaşdırdık</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I saw them go, agreeing with them about a signal they should hang out at their return, by which I should <u>know</u> them again when they came back, at a distance, before they came on shore ²⁰²
İngilizce metnin çevirisi	Döndüklerinde, kıyıya yanaşmadan önce uzaktan tekrar onları <u>tanıyabilmem</u> için dönüşlerinde [gemiye] asacakları işaret hakkında onlarla anlaşarak, onları uğurladım

Bu cümlede geçen ‘*avdetlerini anlatmak*’ ifadesine dikkat etmek gerekir. Zira anlatmak fiili *bir konu hakkında bilgi vermek, izah etmek, bilinmeyeni vuzuha kavuşturmak* şeklinde açıklanabilir. Bu cümlede belli bir mesafeden bir simge kullanmak kaydıyla dönüş yapıldığının karşı tarafa aktarılması amaçlanıyor. Uzaktan, işaretler aracılığıyla yapılacak olan aktarım *anlat-* fiili ile değil; daha çok *bildir-* fiili ile yapılır. Asıl metne bakıldığında ilgili durumun *I should know them again when they came back* “Döndüklerinde tekrar onları tanımam gerekir” ifadesi ile dile getirildiği görülür. Bu nedenle Şemseddin Sâmî’nin yaptığı çeviriyi günümüz dil özellikleri çerçevesinde “Kendilerine her ne lâzım olabileceksé vérdim ve bize ‘avdetlerini bildirmek için édecekleri işareti karârlaşdırdık” şeklinde düzenlemek yerinde olacaktır. Zira *işaret* kelimesi herhangi bir konuda bilgi vermek amacıyla anlatım yapmak yerine; bilinmeyen bir konuda bildirimde bulunma işlevi üstlenir.

Şemseddin Sâmî’nin Fransızcadan Tercümesi	بکا رئیس صفتیله بر صورت رسمیه ده طانیشیدیلر ²⁰³
---	--

²⁰¹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 126-127

²⁰² Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 397

²⁰³ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 132

Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	<u>Baňa</u> re 'îs şıfatıyla bir şüret-i resmîyede <u>tanışdılar</u>
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	However, the captain told him he must lay down his arms at discretion, and trust to the governor's mercy: by which he <u>meant me</u> , for they all called me <u>governor</u>
İngilizce metnin çevirisi	Kaptan, kesinlikle silahlarını bırakması ve merhametine inanması gerektiğini ona söyledi: Vali ile o <u>beni kastetti</u> , çünkü onların hepsi bana Vali diye sesleniyordu

Şemseddin Sâmî çevirisinde görülen *baňa* kelimesi ile *tanışdılar* kelimesi *ben* zamirine getirilen /+e/ yönelme ekinden ötürü *baňa tanışdılar* kurgusuyla bir uyumsuzluk içerisindedir. *Tanış-* fiili bu cümlede kullanılacaksa *baňa* kelimesi o zaman vasıta eki olarak “Benimle re 'îs şıfatıyla bir şüret-i resmîyede tanışdılar” şeklinde bir çevirinin yapılması uygun olacaktır. Şayet *tanış-* fiilinin yerine *tanıt-* fiili kullanılacaksa fiile uygun olan hal eki *ben* ismine getirilmelidir. O zaman “Beni re 'îs şıfatıyla bir şüret-i resmîyede tanıtıldı” şeklinde bir çeviri önerisi dikkate alınmalıdır.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	صكره جمعه ايله پدرينى اسپانيوك تحت نظارتده اوله رق طوغرامه جيلقده قوللاند ²⁰⁴
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Soñra Cum 'a ile pederini İspanyol' uñ taht-ı nezâretinde <u>olarak</u> toğramacılığda kullandım
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	I marked out several trees, which I thought fit for our work, and I set Friday and his father to cut them down; and then I caused the Spaniard, to whom I imparted my thoughts on that affair, to oversee and direct their work ²⁰⁵
İngilizce metnin çevirisi	İşimiz için uygun olduğunu düşündüğüm birkaç ağaç belirledim, Cuma ve babasını onları kesmek için görevlendirdim. Sonra kendisine bu meseleyle ilgili düşüncelerimi bildirdiğim İspanyol'a onların işlerini yönlendirmesini ve onları denetlemesini tembih ettim

/-ArAk/ zarf-fiil eki daha çok bir işin yapılma biçimini ve tarzını ortaya koyma işleviyle ²⁰⁶ kullanılır. Yukarıdaki cümlede *ol-* fiiline getirilerek bu işlev üzerine kullanılmaya çalışılmıştır. Fakat bu cümlede *olarak* kelimesi anlam özelliğine uygun bir kullanım içinde değildir. Asıl metinde de *olarak* kelimesini karşılayacak herhangi bir unsura rastlanmamıştır. Bu sebeple kendi anlam özelliğini yansıtmayan /-ArAk/ ekinin yerine /-mAk suretiyle/, /-AcAk bir biçimde/ ya da /-mAk kaydıyla/ ifadelerinden herhangi birisini kullanmak yerinde olacaktır. Böylece ilgili cümlelerin çevirisini “Soñra Cum 'a ile pederini İspanyol' uñ taht-ı nezâretinde olmak suretiyle toğramacılığda kullandım” şeklinde düzenlemek gerekir.

²⁰⁴ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 126

²⁰⁵ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 394-395

²⁰⁶ /-ArAk/ zarf-fiil ekinin işlevselliği için bkz. Korkmaz, Zeynep (2005). “Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, Ankara: TDK Yayınları, s. 128-132; Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 993-999

/-ArAk/ zarf-fiil ekinin işlevi dışında kullanımı Robenson çevirisinin muhtelif sayfalarında görülmektedir. Bunlar aşağıda belirtildiği gibi tespit edilmiş ve Türk dilinin sahip olduğu nitelikler çerçevesinde bu cümleler için şu şekilde bir çeviri önerisi ileri sürülmüştür:

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	بربرلردن چرکین و غریب اوله رق معمولاتمه ویردیکم بیکلرجه اشکالی نقل ایتسم هرکسی کندیمه کولدیرم ²⁰⁷
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Birbirlerinden çirkîn ve ğarîb <u>olarak</u> ma' mülâtıma vérdigim binlerce eşkâli naql étsem herkesi kendime güldürürüm
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	It would make the reader pity me, or rather laugh at me, to tell how many awkward ways I took to raise this paste; what odd, misshapen, ugly things I made ²⁰⁸
İngilizce metnin çevirisi	Bu çamuru biçimlendirmek için giriştiğim birçok garip yolu anlatsam okuyucular bana acır ya da gülerdi; ne garip, ne biçimsiz, ne çirkin şeyler yapmışım

Bu cümlede *olarak* zarf-fiili kullanımı üzerinde yoğunlaşmak gerekir. Burada *olarak* zarf-fiili yerine *bir şekilde* ifadesinin kullanılması anlatımı daha uygun hale getirebilir: “Birbirlerinden çirkîn ve ğarîb bir şekilde ma' mülâtıma vérdigim binlerce eşkâli” şeklindeki kullanım bunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Bunun dışında, şayet *olarak* zarf-fiili kullanılacaksa bu *vérdigim* ifadesinden önce olmalıdır: “Ma' mülâtıma birbirlerinden çirkîn ve ğarîb olarak vérdigim binlerce eşkâli. Asıl metne bakıldığında ise *olarak* şeklinde çevirmeye uygun hiçbir ibare yoktur. Bunun yerine *how many awkward ways* “birçok garip yol” ifadesi kullanılmıştır.

Bu bilgiler çerçevesinde ilgili cümlelerin çevirisini “Birbirlerinden çirkîn ve ğarîb bir şekilde ma' mülâtıma vérdigim binlerce eşkâli naql étsem herkesi kendime güldürürüm” şeklinde güncellemek gerekir.

Şemseddin Sâmî'nin Fransızcadan Tercümesi	نهایت بر جوق اغلايه رق کندیمه کلدیم ²⁰⁹
Osmanlı Türkçesi ile	
Çeviriyazı ile	Nihâyet <u>birçok ağlayarak</u> kendime geldim
İlgili cümlelerin İngilizce asıl metinde geçen kısmı	But such was the flood of joy in my breast, that it put all my spirits into confusion at last it <u>broke out into tears</u> , and in a little while after I recovered my speech ²¹⁰
İngilizce metnin çevirisi	Fakat yüreğimde öyle bir sevinç seli vardı ki, tüm ruhumu karmakarışık bir hale getirmişti. Sonunda bu sevinç seli <u>göz yaşlarına dönüştü</u> ve bir müddet sonra konuşma gücümü yeniden elde ettim

²⁰⁷ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 67

²⁰⁸ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 190

²⁰⁹ Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, s. 133

²¹⁰ Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, s. 435

Bu cümlede geçen *birçok ağlayarak* ifadesinde *birçok* kelimesi belgisiz sıfat kullanımına açık bir kelime olup *ağlamak* fiili ile zarf görevinde kullanılmayacak bir kelimedir. *Birçok* kelimesi yerine *çok*, *çokça*, *çok fazla*, *oldukça*, *oldukça fazla* gibi miktar bildiren ifadeler tercih edilebilir ve çeviri “Nihâyet çok fazla ağlayarak kendime geldim.” şeklinde daha uygun bir hale getirilebilir. Bunun dışında şayet *birçok* kelimesi kullanılacaksa ardına getirilecek bir isimle “Nihâyet birçok gözyaşı dökerek kendime geldim.” biçiminde bir tasarrufa gidilebilir.

Bu cümlede dikkati çeken bir husus ise *kendine gelmek* fiilinin kendisinden önce durum bildiren bir zarf-fiil ile mi yoksa zaman bildiren bir ifade ile mi kullanılması gerektiği yönündedir. Bu cümlede *ağla-* fiiline *-arak/* zarf-fiili ekleyip *kendine gelmek* ifadesine bağlamak yerine *ağla-* fiilinden sonra *-dışdan sonra/* zaman bildiren ifadenin kullanılması cümleyi “Nihâyet çok fazla ağladıkdan sonra kendime geldim.” şeklinde daha uygun bir hale getirecektir.”

Asıl metinde incelendiğinde *birçok ağlayarak* ifadesinin *broke out into tears* “gözyaşlarına boğulmak”; *-arak/* zarf-fiiline karşılık ise *in a little while after* “bir müddet sonra” ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Asıl metindeki tasarrufların da ileriye sürdüğümüz çeviri önerilerini desteklediği görülmektedir.

Sonuç

İnsan sürekli bir arayış içerisinde. Kendini merkez almak kaydıyla çevresini daima analiz eder, etrafında olup bitenleri anlamaya çalışır. İlgi duyduğu alan ne kadar çok genişlerse muhatap olduğu olay ve kişi sayısı da aynı oranda artmaktadır. Sürekli değişen ve gelişen dünya içerisinde insan kendi yaşadığı bölgeyle sınırlı kalmayıp uzak ufuklara yönünü çevirir. Başka ulusların kültür, edebiyat, sosyoloji ve tarihini incelemek ister. Bu durumda karşısına kilitli ve açılması oldukça gayret gerektiren bir kapı çıkar. Bu kapıyı açabilmesi ancak ve ancak çeviri faaliyetleri ile mümkündür.

Çeviri anlaşılması güç ifadeleri anlaşılır hale getirmektir. Bir dilden başka bir dile çeviri yaparken *ne dedi, nasıl dedi, maksadı ne* düsturuna dikkat ederek bir müellifin sözlerini tercüme etmek gerekir. Çeviri faaliyetleri neticesinde tüm dünya ulusları birbirinin kültür, sanat, tarih, sosyoloji ve edebiyatını okuma ve anlama fırsatını yakalamış olur. Bu nedenledir ki çeviri dili, farklı dilleri konuşan dünya uluslarını tek bir anlam dünyası etrafında toplar. Tek dilli ilahî kitapların tüm dünya uluslarının diline çevrilmesini bunu yaparken de hiçbir anlam sapması ve bozulması olmadan ilahî mesajların alınmasını bu durumu örneklendirmek için kullanabiliriz.

Türk edebiyatı tarihine bakıldığında gerek Doğu gerekse Batı kaynaklı ulusların eserleri çeviri faaliyetleri sonucunda dilimize kazandırılmıştır. Böylece farklı uluslara ait çok sayıda bilgi ve bulgu kültür ve yaşantımıza dâhil edilmiştir. Arap ve Fars edebiyatının önemli eserlerini tercüme ederek zaman içerisinde Klasik edebiyatın olgunlaşmasını ve Arap ve Fars dünyasıyla gazel, kaside ve mesnevi gibi türlerde yarışır hale gelmemizi ancak çeviri faaliyetlerinin bize sunduğu bu imkân ile izah edebiliriz. Keza Batı'dan aldığımız türlerde gösterdiğimiz başarılar için Batı'dan yapılan ilk tercümelemlerin yadsınmaz bir rolü vardır.

Çeviri faaliyetleri sonucunda Batı'dan dilimize kazandırılan önemli eserlerden birisi de Daniel Defoe'nin Robinson Crusoe adlı romanıdır. Bu roman 1885'te Şemseddin

Sâmî tarafından Fransız Ambroise Rendu nüshası esas alınmak suretiyle Türkçeye çevrilmiştir. Şemseddin Sâmî'nin bu çeviri çalışmasında gerek kaynak dilin sözcük yapımı, sözcük bilgisi ve söz dizimi niteliklerinin hedef dile aktarılması gerek kendi döneminde kullanılan ifadelerin zaman içerisinde artık pasifleşmesi ve yapısal açıdan bir değişikliğe uğraması nedeniyle bugünün dil özelliklerine aykırı düşen bazı çeviri sorunları ve ifade bozukluklarıyla karşılaşmıştır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Çokluk anlamlı sıfatın çokluk bildiren isim ile tamlama kuracak şekilde tasarruf edilmesi

- Gereksiz zarf-fiil eki kullanımı

- "Bir" belgisizlik sıfatının kullanıldığı yer

- Bazı çatı eklerinin işlevine uygun kullanılmaması

- Gerek duyulmadığı halde bazı eklerin kullanılması

- Bazı kelime ve birleşik sözcüklerin işlevlerine ve anlam özelliklerine uygun kullanılmaması

- İhtiyaç varken kullanılmayan kelimeler

Bu tespitler çerçevesinde Şemseddin Sâmî'nin çeviri cümleleri, Daniel Defoe'nin asıl metni ile mukayese edilerek Türkiye Türkçesi ekseninde bir çeviri değerlendirmesine tabi tutulmuş ve günümüzün dil özellikleriyle çelişen kullanımlar için bazı çözüm önerileri ileriye sürülmüştür. Bunu yaparken amacımız asla kimseyi tahkir etmek ya da eleştirmek değildir. Bilakis iyi niyet çerçevesi içerisinde kalarak, 1885 yılında Şemseddin Sâmî tarafından yapılmış bir tercümenin bugünkü okuyucu kitlesi tarafından kendi dil özelliklerine aykırı düşmeyecek bir şekilde okunmasını sağlamaktır. Bugünün okurları, tarafımızca sunulmuş olan çeviri önerilerini dikkate alarak yadsınacak bir husus ile karşılaşmadan Şemseddin Sâmî'nin Robenson çevirisini okuduklarında bu makale amacına ulaşmış olacaktır.

Kaynaklar

- Aksoy, Ömer Asım (1995). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, C.II, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Alatlı, Alev (2016). *Battıya Yön Veren Metinler-II*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Arat, Reşit Rahmetî (1985). *Baburnâme [Babur'un Hatıratı]*, Ankara: KTB Yayınları.
- Atalay, Orhan (1999). *Doğu-Batı Kaynaklarında Birlikte Yaşama*, İstanbul: Gazeteciler ve Yazarlar Vakfı Yayınları.
- Atasoy, Gülay (2014). "Çalışan Anneler ve Zavallı Çocuklar", *Moral Dünyası Dergisi*, Mayıs.
- Aydınlı, Osman (2014). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.44, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Aytmatov, Cengiz (1995). *Beyaz Gemi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, (e-kitap).
- Başkan, Özcan (1978). "Dilde Çeviri İşlemi", *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C. 38, S. 322.
- Behramoğlu, Ataol (2007). "Edebiyat ve Sanat Eğitiminde Ulusallık", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (14).
- Beyatlı, Yahya Kemal (1995). *Aziz İstanbul*, İstanbul: MEB Yayınları.
- Daşdemir, Muharrem (2014). *Oklama Yöntemiyle Türkçenin Yapısal-İşlevsel Söz Dizimi*, Erzurum: Eser Basım Yayın Dağıtım Matbaacılık.
- Defoe, Daniel (1719). *Robinson Crusoe*, London: (e-kitap).
- Defoe, Daniel (2007). *Robinson Crusoe*, (Çev. Mustafa Bahar), İstanbul: İskele Yayıncılık.
- Defoe, Daniel (1992). *Robinson Crusoe*, (Çev. Akşit Göktürk), İstanbul: Görsel Yayınlar.
- Defoe, Daniel (2004). *Robinson Crusoe*, (Çev. Celal Öner), İstanbul: Alkım Yayıncılık.
- Defoe, Daniel (2010). *Robinson Crusoe*, (Çev. Ahmet Tekin), İstanbul: Kumsaati Yayınları.
- Develi, Hayati (2009). *Osmanlı Türkçesi Kılavuzu 2*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Doğan, B. Orhan (2009). *Let's Speak English*, İstanbul: Beşir Kitabevi.
- Erarslan, Kemal (1989). *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi.
- Erhat, Azra (1978). "Ortak Çeviri". *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C. 38, S. 322.
- Göktürk, Akşit (2014). *Çeviri: Dillerin Dili*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Graeber, David (2015). *Değer Teorisi Antropolojik Bir Giriş*, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gürbüz, Faruk (2009). *Türçüme ve Tercüme Prensipleri*, İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Gürbüz, Faruk (2017). *Çeviride Sadakat Problemi*, Ankara: Otto Yayıncılık.
- Karadağ, Ayşe Banu (2008). *Osmanlıcada Robenson*, İstanbul: Diye Yayınları.
- Karay, Refik Halit (1336). *İstanbul'un İç Yüzü*, (Haz. Muhammet Hüküm), İstanbul: Orhaniye Matbaası.
- Karlıdağ, Çağrı (2012). *Bir Anne, Bir Kadın, Bir İnsan*, İstanbul: Cinius Yayınları.
- Koç, Hamdi (2003). *Çiçeklerin Tanrısı*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2005). "Türkçedeki -arak/-erek Zarf-fiil (Gerundium) Ekinin Yapısı Üzerine", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C.I, Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları.
- Kumrular, Özlem [Editör] (2005). *Dünyada Türk İmgesi*, İstanbul: Kitap Yayınevi.

- Milli Eğitim Bakanlığı (1995). *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, C.I-III Ankara: MEB Yayınları.
- Pakalın, Mehmet Zeki (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C.II, İstanbul: MEB Yayınları.
- Rado, Şevket (2010). *Paris'te Bir Osmanlı Sefiri: Yirmisekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Seyâhatnamesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Savory, Theodore (1957). *The Art Of Translation*, London: Cape.
- Savory, Theodore (1994). *Tercüme Sanatı*, (Çev. Hamit Dereli), İstanbul: MEB Yayınları.
- Senan, Ali Kemal (2013). *Fethiye'nin Düğün Günü*, İstanbul: Zinde Yayıncılık.
- Şemseddin Sâmî (1302). *Robenson*, İstanbul: Mihrân Matbaası.
- Şemseddin Sâmî (2009). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- Şentürk, Atilla (2011). "Halkın Şiiri mi, "Yüksek Zümre"nin Şiiri mi? Model Bir Şair: Zâtî", *Dil ve Edebiyat Dergisi*, S:33.
- Tokdemir, Aslıhan (1999). "Türk Çocuklarının Alman Toplumuna Uyum Ve Dil Sorunları", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, S: 13.
- Toparlı, Recep (1993). *Türk Dili*, Sivas: Seyran Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2009). *Türkçe Sözlük*, Ankara: TDK Yayınları.
- Uçar, Orkun (2007). *Derin İmparatorluk*, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Voltan-Acar, Nilüfer (1993). "Grupla Psikolojik Danışmada Alıştırmalara Ne Derece Gerek Vardır", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ankara, S: 9.
- Yakıcı, Ali (vd.) (2006). *Türkçe-1 Yazılı Anlatım*, Ankara: Gazi Kitabevi.
- Yasa, Alpaslan (2012). "Türkçeye Robenson Tercümeleri", *Kebikeç*, S: 33.
- Yazıcı, Mine (2004). *Çeviri Etkinliği*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Yenidinc, Yılmaz (2015). *Ateşin Yakmadığı Peygamber Hz. İbrahim Aleyhisselam*, İstanbul: Nesil Yayın Grubu.
- Yetkin, Suut Kemal (1978). "Başarılı Çevirinin Koşulları" *Türk Dili Dergisi*, Çeviri Sorunları Özel Sayısı, Ankara, C.38, S: 322.
- Yılmaz, Emine; Demir Nurettin (2002). "Ural-Altay ve Altay Dil Teorisi", *Türkler*, C.I, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

Yararlanılan İnternet Erişim Adresleri ve Tarihleri

- <http://www.aksam.com.tr/guncel/3-havalimaninda-pistin-isiklari-ilk-kez-yandi/haber-710879>
01.03.2018
- <http://www.egitimpedia.com/ve-cocuklar-butun-gun-oyun-oynadilar/> 26.02.2018
- <http://www.haber7.com/guncel/haber/320879-suda-bogulan-insan-nasil-kurtarilir> 28.02.2018
- <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/aslanlar-beni-yemeden-ben-onlari-yedim-27773233> 01.03.2018
- http://www.kuranmeali.org/42/sura_suresi/53.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx 26.02.2018
- <http://www.radikal.com.tr/cevre/karadenizde-bilek-hizasindaki-suda-bile-bogulabilirsiniz-cunku-1197726/> 28.02.2018
- <https://www.yenisafak.com/dunya/olu-sayisi-korkunc-derecede-artti!-546407> 20.02.2018